

ΠΩΓΩΝΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 12

ΑΧΙΛΛΕΑ Ι. ΒΟΖΙΑΡΗ

*Ένα άλλο παιδί του '40 θυμάται
από την Ιταλοκρατούμενη πλευρά*

Ιωάννινα
2000

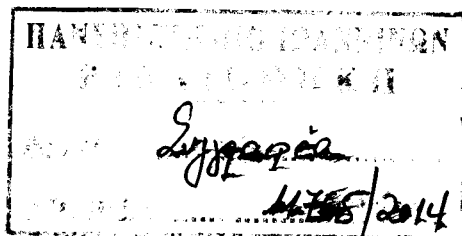
ΑΧΙΛΛΕΑ Ι. ΒΟΖΙΑΡΗ

Ένα άλλο παιδί του '40 θυμάται, από
την Ιταλοκρατούμενη πλευρά

Ιωάννινα
2000

ΠΩΓΩΝΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 12
"Ένα άλλο παιδί του '40 θυμάται
από την Ιταλοκρατούμενη πλευρά"
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2000

© Copyright:
Κων. Χρ. Κωστούλας
Οπλαρχηγού Πουτέτση 16
45332 - Ιωάννινα
Τηλ: (0651) 70485

ISBN: 960-91446-0-8

*Με την χορηγία
του Αχιλλέα Βοζιάρη
στη μνήμη των γονέων του
Ιωάννη και Θέκλας*

Το...ερέθισμα

Αγαπητέ Κώστα

Ένοιωθα ένα βάρος, ψυχολογικό, από τότε που έλαβα το βιβλίο σου "ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ ΤΟΥ _40 ΘΥΜΑΤΑΙ", με την αφιέρωσή σου σ' εμένα, τον συμμαθητή σου στην Πωγωνιανή, στα αξέχαστα εκείνα παιδικά χρόνια....

Ένοιωθα το βάρος, εξ αιτίας της προτροπής σου, για "ανάπλαση και από μέρους μου, των δικών μου αναμνήσεων των χρόνων εκείνων, που σημάδεψαν τη ζωή μας".

Σήμερα αισθάνομαι ότι "ξαλάφρωσα" από το βάρος αυτό, γιατί κατάφερα να σου ταχυδρομήσω το "ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ" του βιβλίου μου που αναφέρεται στα γεγονότα, από 28/10/1940 μέχρι το Μά'ι'ο 1941, οπότε επιστρέψαμε, στα χωριά μας, από την ομηρεία στην Ιταλία.

Αναγκάστηκα, λοιπόν, εξ αιτίας σου, να γίνω "συγγραφέας" εντός εισαγωγικών ή οιονεί συγγραφέας και ζητώ, από εσένα και όσους, τυχόν, θα διαβάσουν το γραπτό μου, να κριθώ επιεικώς για λάθη που θα υπάρχουν, στο κείμενο, φραστικά και άλλα, γιατί, εγώ, δεν αξιώθηκα να πραγματοποιήσω το όνειρό μου, να ασχοληθώ με την Ελληνική Γλώσσα και το Λόγο (Φιλόλογος), αλλά βρέθηκα σε άλλο χώρο και "πάλαιψα" στη σταδιοδρομία μου, με οικονομικές, λογιστικές και φορολογικές έννοιες, που δεν ταιριάζουν και τόσο, σε συγγραφική δουλειά, όπως τούτη που επιχειρώ, ύστερα από την προτροπή σου.

Επίσης ζητώ επιεική κρίση και από όλους τους άλλους, αξιόλογους εις το γράφειν, συμπατριώτες μου Πωγωνήσιους, με τους οποίους επικοινωνώ, κάθε μήνα, μέσω της "ΦΩΝΗΣ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ" που, αν και, τους περισσότερους, δεν τους συνάντησα ποτέ, τους γνωρίζω καλά, από τα γραπτά τους, στην εφημερίδα και από τούτο προκύπτει και η μεγάλη προσφορά της Φ.τ.Π. που συνίσταται πλην άλλων και στη γνωριμία, ημών των Πωγωνησίων, μεταξύ μας, αν και βρισκόμαστε διασκορπισμένοι, σε άλλους τόπους, ύστερα από την "ΠΩΓΩΝΙΟΥ ΚΑΤΑΒΑΣΗ" κατά το μαύρο εκείνο έτος 1947

ΑΘΗΝΑ, Ιούνιος 2000

Αχιλλέας Ι. Βοζιάρης

*Φωτογραφία του έτους 1932 στις Ποντικάτες
Αριστερά: Βασιλική και Φώτιος Γιοβάνης. Δεξιά: Ιωάννης και
Θέκλα Βοζιάρη. Στη μέση, πάνω Ευθυμία Τσούβαλη, κάτω Νίκη
θυγατέρα Ευθυμίας Τσούβαλη*

Πρόλογος

Είναι σε όλους μας γνωστό, το "ΠΑΙΔΙ ΤΟΥ '40 ΠΟΥ ΘΥΜΑΤΑΙ", από το ομώνυμο βιβλίο που έχομε στα χέρια μας, το θαυμάσιο αυτό, σε πρωτοτυπία, ακρίβεια περιγραφής και πλούτο γεγονότων της εποχής, βιβλίο, το αριθ. 9 της σειράς "ΠΩΓΩΝΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ", του Κων/νου Χρ. Κωστούλα, έκδοση 1998.

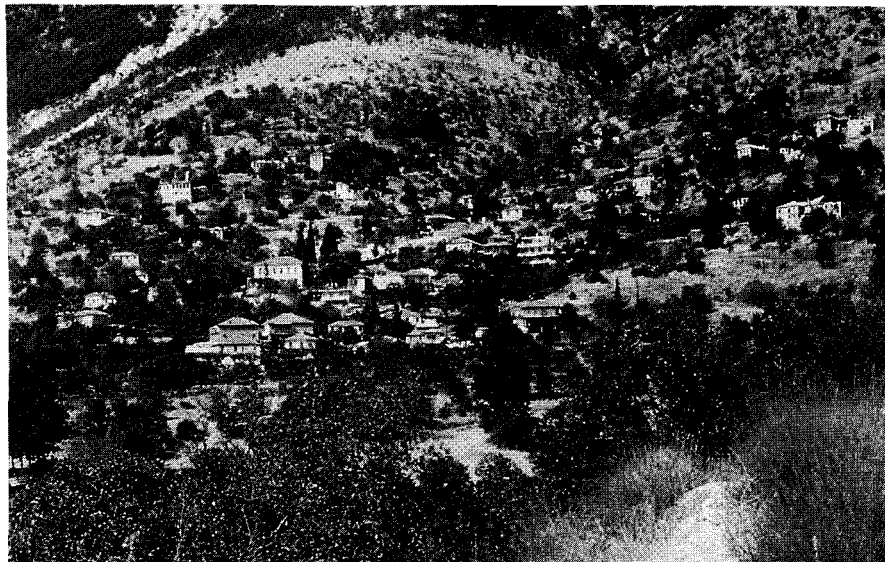
Όμως και "ΕΝΑ ΑΛΛΟ ΠΑΙΔΙ ΤΟΥ '40 ΘΥΜΑΤΑΙ" που, την εποχή εκείνη, βρέθηκε σε δυσχερέστατη θέση. Βρέθηκε, κυριολεκτικά, μέσα στη φλόγα του πολέμου. Βρέθηκε, από την πρώτη μέρα του πολέμου (28-10-1940), κάτω από την μπότα του κατακτητή.

Ενώ "το παιδί του '40" έζησε, από 28-10-1940 μέχρι το τέλος του πολεμικού εκείνου έπους, σε Ελληνικό έδαφος, τούτο, "το άλλο παιδί του '40", βρέθηκε, από την πρώτη μέρα του πολέμου, υπό "κατοχήν" και κάτω από τα πυρά του εισβολέα. Έτσι "το παιδί του '40" είχε την τύχη να βιώσει το μεγαλείο των ενόπλων μας δυνάμεων και της ψυχής του Ελληνικού λαού, στις ημέρες του πολέμου. Τούτο, "το άλλο παιδί του '40", έμεινε και μένει, από τότε, με το παράπονο ότι το μεγαλείο της ψυχής του Ελληνικού λαού και των ενόπλων δυνάμεων το εβίωσε από την "πίσω πλευρά", την πλευρά του υπό κατοχή, πρώτα και, στη συνέχεια, υπό την ιδιότητα του "Γκρέκο Πριζονιέρι", όμηρου στην Ιταλία. Αλλά και αυτό "το άλλο παιδί του '40", θυμάται:

Στις 28-10-1940 ήμουν 10 ετών, Τρίτη τάξη Δημοτικού σχολείου, και ζούσα στο χωριό μου Ποντικάτες Πωγωνίου, που βρίσκεται από 3 έως 5 χιλιόμετρα, περίπου, εντεύθεν της Ελληνο-Αλβανικής μεθορίου γραμμής. Από τη χρονολογία αυτή μέχρι το έτος 1949, δηλαδή ολόκληρη, σχεδόν, τη δεύτερη δεκαετία της ζωής μου, την έζησα συντροφιά με τον πόλεμο, αφού στις 28 Οκτωβρίου 1940 άρχισε η επίθεση των Ιταλών κατά της χώρας μας και το έτος 1949 ετελείωσε ο εμφύλιος πόλεμος. Όλα αυτά τα χρόνια τα έζησα μέσα ή κοντά στον πόλεμο.

Σήμερα, ύστερα από 60 χρόνια, Οκτώβριος 1999, αισθάνομαι έντονη την ανάγκη να περιγράψω, με την δυνατή συντομία και ακρίβεια, όλα τα γεγονότα της περιόδου εκείνης,

που σημάδεψαν τη ζωή μου και την περιγραφή αυτή αφιερώνω στους γονείς μου πρωταρχικά, αλλά και στις τρεις θυγατέρες μου, στους συγχωριανούς μου, στους τότε φίλους μου, που ζήσαμε μαζί, στους μετέπειτα φίλους μου, σε όλους τους κατοίκους των χωριών του Πωγωνίου και στους σημερινούς νέους. Στους σημερινούς νέους για να πληροφορηθούν, να μάθουν, ότι υπάρχουν ανεξάντλητα περιθώρια αντοχής στο νέο άνθρωπο, όταν αυτός αντιμετωπίζει προβλήματα επιβίωσης και να εμπεδώσουν το μήνυμα ότι, ο κάθε νέος, μπορεί να φέρει σε αίσιο πέρας κάθε επιδίωξη και στόχο στη ζωή του, αρκεί να έχει ακατάβλητη θέληση και να τον διακρίνει η ειλικρίνεια, η εργατικότητα και να μη διανοηθεί ποτέ ότι, στις επιδιώξεις του μπορεί να βλάψει, κατά οιονδήποτε τρόπο, έστω και κατά το ελάχιστο, τον πλησίον του.

Ποντικάτες. Φωτογραφία της δεκαετίας του 1960

Δυό λόγια του εκδότη

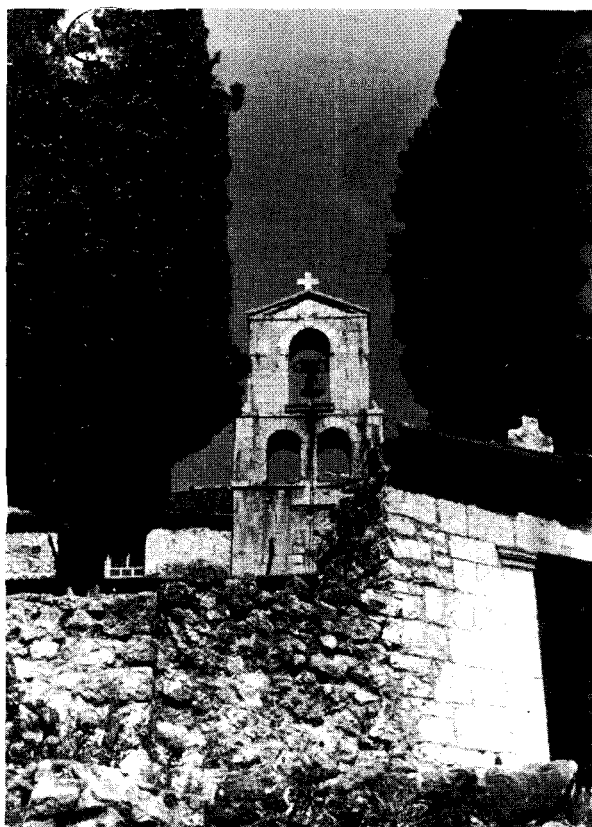
Είναι πράγματι μια συγκινητική καταγραφή, αυτό το περπάτημα του παλιού μου συμμαθητή στο Γυμνάσιο Πωγωνιανής Αχιλλέα Βοζιάρη, στα χνάρια της πορείας της ομηρείας του, πίσω από τις γραμμές εκείνου του πολέμου και μακριά από την πατρίδα. Εμείς, δυό παιδιά του '40, καταγράφουμε τις εμπειρίες μας από εκείνο τον πόλεμο, από τις δυό πλευρές του μετώπου. Πικρές και οδυνηρές εμπειρίες, μιάς γενιάς που πέρασε τα τρυφερά χρόνια μέσα στην αντάρα του πολέμου, όπου κάθε μέρα σκοτώνονταν τα όνειρα και κάθε στιγμή ζωντάνευαν οι ελπίδες.

Είμαι ευτυχής που ο Αχιλλέας, δέχθηκε να εντάξει αυτή του την εργασία στη σειρά "*Πωγωνήσια Βιβλιοθήκη*" και να μου εμπιστευτεί την έκδοση. Η βιβλιογραφία του Πωγωνίου πλουτίζεται έτσι με μιά ακόμη καταγραφή της ιστορίας του, για ένα γεγονός, που λίγοι γνωρίζουν. Την ομηρεία Πωγωνησίων, την οποία υπέστησαν οι κάτοικοι αρκετών παραμεθόριων χωριών κατά την υποχώρηση των Ιταλών τον Νοέμβριο του 1940.

Αισθάνομαι υποχρέωση να ευχαριστήσω τον αγαπητό Αχιλλέα για την συνεισφορά του αυτή στον εμπλουτισμό της "*Πωγωνήσιας Βιβλιοθήκης*", μιάς σειράς στην οποία με συνεχή προσπάθεια καταγράφονται τα στοιχεία της τοπικής μας ιστορίας, για να μή χαθούν και να είναι χρήσιμα για τη μελέτη και έρευνα του Πωγωνίου.

Κων. Χρ. Κωστούλας

Ιωάννινα, Αύγουστος 2000

Η Κεντρική εκκλησία του χωριού Ποντικάτες με το επιβλητικό καμπαναριό και τα αιωνόβια κυπαρίσσια.

Η πρώτη ημέρα του πολέμου

Στις 28 Οκτωβρίου 1940, από ώρα 6 έως 7 το πρωί, το χωριό μας εδονείτο από τους εκκωφαντικούς και πρωτάκουστους, για εμάς, κρότους, από τις εκρήξεις των οβίδων του Ιταλικού πυροβολικού, που εκτοξεύονταν από το αλβανικό έδαφος με προορισμό τα γύρω υψώματα του χωριού και μέσα στο χωριό όπου ήταν στρατωνισμένο ένα μικρό τμήμα στρατού.

Δεν είχε ληφθεί καμία μέριμνα, ούτε από Στρατιωτική, ούτε και Διοικητική Αρχή, για παροχή, έστω και στοιχειωδών οδηγιών ως προς τη συμπεριφορά των κατοίκων των χωριών της μεθορίου, κατά την ώρα αυτή, της ενάρξεως του πολέμου. Έτσι αλλόφρονες και πανικόβλητοι οι κάτοικοι έτρεχαν προς κάθε κατεύθυνση για να προφυλαχτούν, ο κάθε ένας κατά την κρίση του.

Η μάννα μου, μας οδήγησε, τρία ανήλικα παιδιά, 7, 10 και 13 ετών, προς την ανατολική πλευρά του χωριού στη θέση "Τσουτσούλα", αλλά μόλις φθάσαμε εκεί διαπιστώσαμε ότι οι οβίδες "έσκαγαν" πιά πέρα. Σωθήκαμε γιατί, στην κυριολεξία, "τρυπώσαμε" σε μία σχισμή βράχου (γούβα). Εκεί πήραμε το πρώτο βάπτισμα του πολέμου! Βιώσαμε το φοβερό συριγμό των οβίδων κατά την πορεία τους στον αέρα, την τρομακτική έκρηξη, κατά την πρόσκρουση στο έδαφος (είχαμε οπτική επαφή), και τον φοβερό και σιχαμερό συριγμό των βλημάτων, μετά την έκρηξη, που εσκορπίζονταν προς όλες τις κατευθύνσεις.

Όταν εσίγησε το πυροβολικό, περίπου ύστερα από μιά ώρα, αποφασίσαμε να απομακρυνθούμε από τη θέση εκείνη. Πιά πέρα συναντήσαμε και κάποια άλλη οικογένεια, μείναμε όλοι μαζί σε άλλη σχισμή βράχου, αλλά σε λίγο άρχισε να ψιλοβρέχει. Τί να κάνουμε τώρα; Αμηνανία... Πάντως τώρα οβίδες δεν περνούσαν πάνω από τα "κεφάλια" μας. Αποφασίσαμε να γυρίσουμε στο χωριό. Εκεί συναντηθήκαμε και με άλλους χωριανούς που και αυτοί είχαν απομακρυνθεί και είχαν γυρίσει τώρα στο χωριό. Το

διπλανό, συνεχόμενο από το δικό μας, σπίτι, που στεγαζόταν η Διμοιρία του Στρατού, είχε δεχθεί οβίδα, που άνοιξε μιά μεγάλη τρύπα στη σκεπή, πέρασε στον κοιτώνα των στρατιωτών και κατέληξε στο υπόγειο. Οι φαντάροι μας όμως είχαν αποχωρήσει προ του βομβαρδισμού. Αργότερα διαπιστώσαμε ότι οβίδα πυροβολικού είχε πέσει κοντά στο "Κονάκι", άλλη, πιο κάτω, κοντά στο σπίτι του Κουφάκη και άλλες δύο στον κήπο μας. Αυτές οι οβίδες στη γειτονιά μου. Οβίδες έπεσαν και σε άλλες γειτονιές του χωριού. Ευτυχώς όμως κανένα θύμα. Μόνο μικροζημιές.

Το πηγάδι όπως ήταν με το "τραύμα" από Ιταλική οβίδα.

Γυρίζαμε σαν "χαμένοι" εδώ κι' εκεί, δεν μας _"χωρούσε ο τόπος" και αποφασίσαμε να φύγουμε από το χωριό. "Πήραμε τα μάτια μας" με κατεύθυνση, ανατολικά του χωριού, προς Πωγωνιανή. Όταν όμως φθάσαμε στη θέση "Κτίσματα" κάποιες οβίδες που πέρασαν από πάνω μας και "έσκασαν" στην περιοχή "Μεγάλη Ράχη" στο δρόμο προς Πωγωνιανή, μας ανάγκασαν να αλλάξουμε πορεία και να κατευθυνθούμε προς το δάσος, περιοχή "Τούρβο". Η μάννα είπε ότι γνωρίζει το μονοπάτι μέσα στο δάσος που οδηγεί στο Δημόσιο δρόμο Πωγωνιανής-Δελβινάκι, γιατί πολλές φορές πήγαινε στο δάσος αυτό και "έκοβε κλαδί". Εκεί είχαμε δικό μας, ένα "κουρτί" (δασοτεμάχιο). Έτσι άρχισε η πορεία μέσα στο δάσος. Μιά πορεία δραματική. Μπροστά η μάννα, με την μικρή Βαγγελίτσα, επτά ετών από το χέρι. Πίσω

εμείς οι "μεγάλοι", Αχιλλέας 10 ετών και Γιώργος 13 ετών, να αγωνιζόμαστε να βρούμε κάποιο μονοπάτι στο πυκνό δάσος. Τα κλαδιά, μας χτυπούσαν στο πρόσωπο, άλλοτε πέφταμε και άλλοτε σερνόμασταν. Αν κάποιος μας ρωτούσε, τότε, πού πηγαίνετε, δεν θα γνωρίζαμε να του απαντήσουμε! Πηγαίναμε στο πουθενά!

Επί τέλους κάποτε φθάσαμε σε ένα ξέφωτο και πού πέρα στο δημόσιο δρόμο που ήταν χαλικοστρωμένος. Νοιώσαμε ανακούφιση, αφού μπορούσαμε τώρα να περπατάμε ελεύθερα, χωρίς να μας χτυπούν τα κλαδιά στα μάτια και, με "χαρά" βαδίζαμε στη μέση του δρόμου, όταν, κάποια στιγμή, ακούσαμε μιά δυνατή ανδρική φωνή: "Ακροβολιστείτε"! Γυρίσαμε πίσω μας και είδαμε τρία μεγάλα παιδιά 18-19 ετών να περπατούν στην άκρη του δρόμου, σε απόσταση ο ένας από τον άλλο, γύρω στα 50 μέτρα. Η μάννα μου ρώτησε: Τί;

-Να βαδίζετε στην άκρη του δρόμου, μακριά ο ένας από τον άλλο και, όταν ακούσετε αεροπλάνο, να μη τρεξετε, να σταματήσετε επί τόπου και να μείνετε ακίνητοι.

Η μάννα ρώτησε: Εσείς ποιοί είστε "μωρέ μάτια";

Είμαστε μαθητές της ογδόης τάξεως του Γυμνασίου Πωγωνιανής.

Τότε, για πρώτη φορά, άκουσα τη λέξη "ακροβολιστείτε", και έμαθα τι σημαίνει και πληροφορηθήκαμε ότι, εκτός από τις οβίδες του πυροβολικού, κινδυνεύαμε και από τις βόμβες των αεροπλάνων! Η στιγμή εκείνη στάθηκε καθοριστική για τη μετέπειτα σταδιοδρομία μου. Θαύμασα αυτούς τους λεβέντες, για το ενδιαφέρον τους και για τις γνώσεις τους. Πρώτη φορά άκουσα για Γυμνάσιο Πωγωνιανής και φώλιασε μέσα μου, βαθειά στο υποσυνείδητό μου, το "όνειρο" να γίνω κι' εγώ, όταν μεγαλώσω, μαθητής του Γυμνασίου Πωγωνιανής. Να είμαι σαν Αυτούς, ανατρέποντας το, μέχρι τότε, "όνειρό" μου να γίνω τσομπάνης, με πολλά γιδοπρόβατα, όπως οι τσελιγκάδες του χωριού μου....

Συνεχίσαμε την πορεία μας "ακροβολισμένοι", στο δημόσιο δρόμο, εκτός από τη μικρή Βαγγελίτσα που επέμενε να κρατάει τη μάννα από το χέρι. Περάσαμε το γεφύρι του "Γκουβεριού", που και σήμερα βρίσκεται στην ίδια κατάσταση, που ήταν τότε και, ύστερα από κάποια απόσταση, η μάννα μας είπε να αφήσουμε το δημόσιο δρόμο για να μη μας σκοτώσουν τα αεροπλάνα, που

ακούγαμε τη βοή τους, αλλά όχι κοντά μας. Συναντήσαμε το δρομάκι, αριστερά του δημόσιου δρόμου, που, σε ένα σημείο, έγγραφε: "προς Γκουβέρι" (σημερινό Φαράγγι) και ακολουθήσαμε τον ανηφορικό δρόμο. Όσο ανεβαίναμε η βλάστηση μεγάλωνε και, ύστερα από κάποια απόσταση, βρεθήκαμε μέσα σε ένα πυκνό δάσος με πανύψηλα δένδρα. Αυτό μας έδωσε κουράγιο γιατί νοιώθαμε κάποια ασφάλεια, αφού τ' αεροπλάνα ήταν αδύνατο να μας εντοπίσουν εκεί μέσα στις φυλλωσιές. Εδώ δεν είχαμε και το πρόβλημα του δάσους στο "Τούρβο" γιατί ο δρόμος ήταν φαρδύς και καθαρός. Κάποια στιγμή φθάσαμε στο χωριό που ήταν έρημο από κόσμο. Σχεδόν όλοι είχαν φύγει ή βρίσκονταν κρυμμένοι στα σπίτια τους. Σταματήσαμε στην είσοδο του χωριού που ήταν ένα κτίσμα, ίσως βρύση. Εκεί συναντήσαμε έναν ηλικιωμένο που τα είχε και αυτός "χαμένα", δεν ήξερε να μας πεί τίποτε. Εκεί καθήσαμε να ξεκουραστούμε και να σκεφτούμε την παραπέρα πορεία μας.

Κάποια στιγμή, μέσα στο δάσος, είδαμε τρεις στρατιώτες που προχωρούσαν ανατολικά. Η μάννα μου τους ρώτησε: Τί γίνεται μωρέ παιδιά; Ένας από αυτούς απάντησε: "Μας τσάκισαν οι Ιταλοί με τις οβίδες" και, βαδίζοντας, χάθηκαν μέσα στο δάσος. Τη στιγμή εκείνη φώλιασε ένα άλλο βίωμα μέσα στο υποσυνείδητό μου, που παραμένει ακόμη ανεξίτηλο. Μου φάνηκε πολύ οδυνηρή και απρόσμενη η ομολογία ήπιας και πανικού, από Έλληνα στρατιώτη!

Ήταν πλέον απόγευμα όταν από το δρόμο έφθαναν και άλλα γυναικόπαιδα, τόσο από το χωριό μας όσο και από άλλα χωριά. και το ερώτημα όλων: Πού να πάμε τώρα; Αναπάντητο. Να και οι στρατιώτες του προκεχωρημένου λόχου, του Τάγματος Δελβινακίου, που είχε έδρα στο δάσος της "Μπούνας". Μέσα σ' αυτούς και ο πατέρας, ο λοχίας Ιωάννης Μποζιάρης. Μας είδε, μας κοιτάξε, μ' ένα πονεμένο βλέμμα και μας είπε από μακρυνή απόσταση: "Να προσέχετε και καλή αντάμωση". Δεν σταμάτησε ο πατέρας έστω και για ένα χάδι, που το είχαμε πολύ ανάγκη εκείνη τη στιγμή! Δεν σταμάτησε ο πατέρας γιατί δεν μπορούσε να σταματήσει. Ο λόχος, όπως και όλες οι στρατιωτικές μονάδες της περιοχής, ύστερα από σύντομη μάχη καθυστερήσεως, είχε

διαταγή να υποχωρήσει, ταχέως, στην αμυντική γραμμή του Καλπακίου. Στιγμές οδυνηρές και ιστορικές...

Δεν είχαμε άλλη επιλογή. Ξενυχτήσαμε εκεί στο έρημο, όπως φαίνονταν, από κατοίκους χωριό, το Γκουβέρι, στο ύπαιθρο ή σε κάποιες καλύβες. Άλλοι κοιμήθηκαν, άλλοι όχι. Εγώ μάλλον κοιμήθηκα κάποιες ώρες.

Ξημέρωσε 29 Οκτωβρίου 1940. Επικρατούσε ηρεμία. Ο Ελληνικός στρατός υποχώρησε ταχέως προς την αμυντική γραμμή του Καλπακίου. Οι Ιταλοί, που δεν συναντούσαν αντίσταση, προχώρησαν "νικητές και τροπαιοφόροι" στο εσωτερικό της χώρας για...να προλάβουν, μέσα σε μιά εβδομάδα, "να πιούν τον καφέ τους στην πλατεία Συντάγματος των Αθηνών, κάτω από τον ιερό βράχο της Ακροπόλεως....", όπως τους είχε βεβαιώσει ο ηγέτης τους, Μουσολίνι!

Έτσι εμείς βρεθήκαμε πίσω από το μέτωπο, υπο Ιταλική κατοχή. Στο ερώτημα τι να κάνουμε; Η απάντηση, τώρα, από όλους, ήτανε: να επιστρέψουμε στο χωριό μας. Πήραμε το δρόμο της επιστροφής και, κατά το απόγευμα βρεθήκαμε στο διάτρητο από τις οβίδες χωριό μας. Σπίτι μου σπιτάκι μου, έστω και χτυπημένο από τις οβίδες του Ιταλικού πυροβολικού.

Οι ημέρες της κατοχής στο χωριό

Άλλο πολεμικό επεισόδιο, μετά την εισβολή, δεν αντιμετωπίσαμε στο χωριό, γιατί, όπως είπαμε, τα Ελληνικά στρατεύματα υποχώρησαν, σχεδόν αμαχητί, 30 χιλιόμετρα, από τα σύνορα, στην αμυντική γραμμή Καλπακίου και έτσι οι πληθυσμοί των χωριών του Πωγωνίου, από 28 Οκτωβρίου 1940 μέχρι 22 Νοεμβρίου 1940 ζήσαμε υπό Ιταλική κατοχή.

Κατά την περίοδο αυτή οι Ιταλοί δεν μας ενόχλησαν ιδιαίτερα. Οι επισκέψεις τους, στο χωριό μας, ολιγαριθμών Καραμπινιέρων (χωροφυλάκων) από την Πωγωνιανή, 4 - 5 φορές, είχαν διερευνητικούς σκοπούς. Παραθέτω, όσα απέμειναν στη μνήμη μου, από τις επισκέψεις αυτές.

* Σε μιά τους επίσκεψη μάς ρώτησαν "κάτι" για το απέναντι δάσος της Μπούνας και τους απαντήσαμε ότι δε γνωρίζουμε. Να πάτε να το διαπιστώσετε μόνοι σας. Δεν μπορώ να θυμηθώ τί ακριβώς, ζητούσαν, θυμούμαι όμως την απάντησή τους: Νό μπουμ-μπουμ Γκρέκο. Δηλαδή φοβόνταν να πάνε στο δάσος γιατί νόμιζαν ότι εκεί υπάρχει Ελληνικός στρατός.

* Σε άλλη επίσκεψη ζήτησαν από τον πρόεδρο του χωριού να υψώσει την Ιταλική σημαία. Ο πρόεδρος, Δημήτριος Λύτης (Μήτση Λύτης) αντέδρασε, τους έφερε κάποιες αντιρρήσεις, αλλά, τελικά, υποχρεώθηκε να συμμορφωθεί. Και η "αντιπολίτευση" διέδωσε στο χωριό ότι ο πρόεδρος είναι "Ιταλόφιλος"! σαν να είχε ο πρόεδρος τη δυνατότητα να μη υπακούσει στη διαταγή του κατακτητή! (Αιώνιοι Έλληνες).

* Σε άλλη επίσκεψη Καραμπινιέρων, στο χωριό, ζητούσαν τρόφιμα και άλλα εφόδια. Τούτη τη φορά φαινόταν "μουδιασμένοι" διαλλακτικοί και έκαναν λόγο για το "Καλμπάτσι" (ήθελαν να πούνε Καλπάκι) Γκρέκο μπουμ-μπουμ. Αλλά εμείς δεν πολυκαταλαβαίναμε τότε τι εννοούσαν, γιατί δεν ακούγαμε ακόμα διεξαγωγή πολέμου και δε γνωρίζαμε πού βρίσκεται ο Ελληνικός Στρατός. Αυτοί όμως ήθελαν να μας πούνε ότι στο Καλπάκι οι Έλληνες μας αποδεκατίζουν με τα κανόνια.

Πάντως, οι Ιταλοί στρατιώτες, σαν άνθρωποι, εκτός μάχης, ήταν καλοκάγαθοι και μάλλον "πονεσιάρηδες", ήταν πολιτισμένοι άνθρωποι (σελίδα 433 παρ. 7, μαρτυρία του Λάκη Λιολάκη, Α' τόμος του βιβλίου Π.ΠΑΛΟΥΚΑ "ΠΟΝΤΙΚΑΤΕΣ-ΠΩΓΩΝΙΟΥ ΓΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΜΑΣ", Έκδοση Αδελφότητας Ποντικατιωτών), σε αντίθεση με τους Γερμανούς στρατιώτες που ήταν σκληροί και ανελέητοι.

Κατά την εισβολή ο όγκος των Ιταλικών στρατευμάτων ακολούθησε τον άξονα Κακαβιά- Καλπάκι, με βομβαρδισμούς, με πυροβολικό και κάποια αεροπλάνα δεξιά και αριστερά τού οδικού αυτού άξονα. Κίνηση Ιταλικών στρατευμάτων στον άξονα Σκίπι-Χάνι Ξηροβάλτου-Μπούνα-Δελβινάκι δεν υπήρξε κατά την εισβολή. Τούτο γιατί, εάν υπήρχε τέτοια κίνηση, θα το διαπιστώναμε εμείς που φύγαμε από το χωριό και φθάσαμε στο Γκουβέρι και την άλλη ημέρα γυρίσαμε πάλι στο χωριό, κινούμενοι σε έρημο δρόμο. Συνεπώς κάποια δημοσιεύματα για

κίνηση στρατευμάτων, κατά την εισβολή, μέσω Μπούνας κλπ είναι λανθασμένα. Όμως την κίνηση αυτή του εισβολέα, κατά την υποχώρηση, δεν την αποφύγαμε, με τραγικές συνέπειες.

Η εκδίωξη του εισβολέα από το πατριον έδαφος

Μετά την εισβολή, εκτός από τις επισκέψεις των Ιταλών καραμπινιέρων, είχαμε ησυχία στο χωριό. Ησυχία μεν, από απόψεως πολεμικών γεγονότων, αλλά μεγάλη ανησυχία από το ότι δεν είχαμε καμμία πληροφορία για το τι εξέλιξη είχε ο πόλεμος. Η ανησυχία μας αυτή μεγάλωσε όταν, μετά τις 12 Νοεμβρίου, περίπου, ακούγαμε, στο βάθος προς ανατολάς, όπου η περιοχή Καλπακίου, διεξαγωγή πολέμου. Ημέρα με την ημέρα η φυσιογνωμία του πολέμου γινόταν όλο και πιο αισθητή. Μεγάλη ανησυχία στο χωριό και αναστάτωση για το τί συμβαίνει. Βέβαια είχαμε τη διαίσθηση και την κρυφή ελπίδα ότι ο Στρατός μας θα εκδιώξει, από την χώρα, τον εισβολέα, αλλά, αναλογιζόμενοι την τεράστια πολεμική μηχανή των Ιταλών, με τη φοβερή δύναμη πυρός, όπως το ζήσαμε την πρώτη ημέρα του πολέμου, διστάζαμε να εξωτερικεύσουμε τις ενδόμυχες σκέψεις μας αυτές.

Όμως, από ώρα σε ώρα, ο πόλεμος φαινόταν ότι πλησιάζει προς την περιοχή μας. Οι κρότοι των οβίδων του πυροβολικού, των κάθε είδους όπλων και το πήγαινε-έλα των αεροπλάνων, δεν σταματούσαν ούτε στιγμή.

Την ημέρα οι άνδρες του χωριού, οι ηλικιωμένοι που δεν είχαν στρατευτεί, και εμείς τα...μεγάλα παιδιά, ανεβαίναμε στο ύψωμα, ανατολικά του χωριού, στη "Μισιαντράχη" και παρατηρούσαμε το χώρο, μέχρι το Χάνι Δελβινάκι, απ' όπου ο πόλεμος ερχόταν προς την περιοχή μας. Τις πρώτες ημέρες είχαμε μόνο ακουστική επαφή με τον πόλεμο.

Τα βράδια δεν μπορούσαμε να μείνουμε, πλέον, στα σπίτια μας. Συγκεντρωνόμαστε δυό τρεις οικογένειες, σε ένα σπίτι, για να περάσει η νύχτα. Εμείς, η μάννα και τα τρία παιδιά, πηγαίναμε στο σπίτι του Σπύρου Καπετάνου. Αυτός και η οικογένειά του, ήταν εξαιρετικοί άνθρωποι, μας ανέχονταν χωρίς δυσφορία, μάλλον με ευχαρίστηση. Ο Σπύρος είχε γνώσεις πολέμου, γιατί είχε λάβει μέρος, όπως μας έλεγε, στους Βαλκανικούς πολέμους και μας εξηγούσε ή έδινε, τουλάχιστον, κάποια απάντηση στις ανήσυχες ερωτήσεις μας, σχετικά με την εξέλιξη τού πολέμου και εμείς αντλούσαμε κουράγιο. Ο Σπύρος μάς ξεκαθάρισε ότι, αφού ο πόλεμος έρχεται προς την περιοχή μας, σημαίνει υποχώρηση των Ιταλών, από τη χώρα μας, δηλαδή ο Στρατός μας, νίκησε τον Ιταλικό στρατό και τον αναγκάζει σε οπισθοχώρηση, πράγμα ευχάριστο για εμάς. Και εδώ αλληλοσυγκρούονταν τα αισθήματά μας. Χαρά και υπερηφάνεια, από την μιά μεριά, για την νίκη του Στρατού μας, αλλά....εμείς; Εμείς δεν θα σκοτωθούμε όταν ο πόλεμος φθάσει στο χωριό μας; Εδώ σταματούσε η σκέψη μας με ένα , έχει ο Θεός! Και όπως θα ειδούμε παρακάτω, ο Θεός είχε!!

Θα ήτανε 17 ή 18 του μηνός Νοεμβρίου, μεσημέρι, όταν, από τη "Μισιαντράχη" παρατηρήσαμε, για πρώτη φορά, καπνό από έκρηξη οβίδας πυροβολικού στους πρόποδες του βουνού "Κασιδιάρης" και πλησίον του δρόμου Κακαβιά-Καλπάκι. Από τη στιγμή εκείνη είχαμε πλέον και οπτική επαφή με τον πόλεμο.

Τότε, εκεί, στη "Μισιαντράχη", έγινε ...στρατηγική εκτίμηση του γεγονότος! Ένας από τους άνδρες, δεν ενθυμούμαι ποιός ήτανε, είπε: Έσπασε η άμυνα των Ιταλών στο Χάνι Δελβινάκι! Όλοι στραφήκαμε προς αυτόν με ανυπομονησία και δέος. Πώς το γνωρίζεις αυτό; Ακούστε:

-Εάν η οβίδα είναι του Ιταλικού πυροβολικού, σημαίνει ότι οι φαντάροι μας έφθασαν στο Χάνι Δελβινάκι και οι Ιταλοί άρχισαν να τους βομβαρδίζουν.

-Εάν η οβίδα είναι του Ελληνικού πυροβολικού σημαίνει ότι το Ελληνικό πυροβολικό προωθήθηκε σε σημείο από το οποίο θα αρχίσει από ώρα σε ώρα, να σφυροκοπά την άμυνα των Ιταλών στο Χάνι Δελβινάκι, οπότε, όπως και να έχει το πράγμα, ο πόλεμος έρχεται και στο χωριό μας...

Αναστάτωση, φόβος, αβεβαιότητα, αλλά και κρυφή χαρά!

Έτσι είχαν τα πράγματα, κατά την εκτίμηση του συγχωριανού μας, και ο πόλεμος, πλέον, ασταμάτητος "μέρα-νύχτα" διεξήγετο μπροστά στα μάτια μας. Η εκτίμηση του συγχωριανού μας ήταν απολύτως σωστή.

Στις 20 του μηνός Νοεμβρίου, απογευματινές ώρες, οι άνδρες κατέβαιναν τρέχοντας και πανικόβλητοι, από το "παρατηρητήριο" στη Μισιαντράχη προς το χωριό και με φωνές, πληροφορούσαν τους χωριανούς ότι οι Ιταλοί υποχωρούν από το Χάνι Δελβινάκι και μιά μεγάλη φάλαγγα έρχεται προς την περιοχή μας, από το δρόμο Δελβινάκι- δάσος Μπούνας. Η υποχώρηση ήταν ταχυστάτη έτσι ώστε το βράδυ είχε γεμίσει, "είχε μαυρίσει", η Μπούνα και ο Κάμπος του Ξηροβάλτου από Ιταλούς στρατιώτες. Ύστερα από κάποιες ώρες το βουνό "Κασιδιάρης", που υψώνεται πάνω από το χωριό Κεράσοβο φλεγόταν από τις οβίδες πυροβόλων μεγάλου βεληνεκούς που είχαν στηθεί στον κάμπο Ξηροβάλτου και, περίπου, στη θέση "Χάνι Φακατσέλη". Τα πυροβόλα δε σταματούσαν ούτε στιγμή. Εμείς, από το χωριό, παρατηρούσαμε, τη νύχτα, τις λάμπεις των πυροβόλων, κατά την εκτόξευση των οβίδων, ακούγαμε το φοβερό συριγμό τους, στο αέρα και βλέπαμε τη λάμψη, κατά την πρόσκρουση, στην κορυφή του Κασιδιάρη.

Η εκτίμησή μας όμως ήτανε ότι αυτές οι οβίδες δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα, ρίχνονταν δηλαδή στο γάμο του Καραγκιόζη, γιατί, για ποιο λόγο ο Ελληνικός Στρατός έπρεπε τότε να βρίσκεται στην κορυφή του Κασιδιάρη;

Την άλλη ημέρα, ήρθαν στην πλατεία του χωριού, 3-4 Ιταλοί στρατιώτες, κατάκοποι, μόλις που έσερναν τα πόδια τους και ο ένας από αυτούς, απλώνοντας το χέρι έλεγε: "πόκο πάνε, πόκο πάνε μπόνο γκρέκο" (δώστε μας λίγο ψωμί καλοί Έλληνες). Δεν τους φοβήθηκα, τους λυπήθηκα, αλλά εγώ δεν τους έδωσα ψωμί γιατί δεν είχα. Δεν ξέρω αν κάποιοι χωριανοί τους έδωκαν. Εν τω μεταξύ τα κανόνια στον κάμπο "ξερνούσαν" ακατάπαυστα τη φωτιά από τις "μπούκες" τους και έκαιγαν την κορυφή του Κασιδιάρη.

Το χωριό "Ποντικάτες" βρίσκεται πολύ κοντά στα Ελληνο-Αλβανικά σύνορα, από 3 έως 5 χιλιόμετρα. Συνεπώς ο εισβολέας,

φεύγοντας από την περιοχή μας, εγκατέλειπε το Ελληνικό έδαφος και εισέρχονταν στο Αλβανικό, απ' όπου εισέβαλλε στη χώρα μας. Έτσι υπήρχε πλέον και ο παράγων "γόητρο". Για τούτο, προφανώς, έγιναν, στην περιοχή αυτή, λυσσώδεις και φονικές μάχες, μέχρις ότου, υπό την πίεση του Ελληνικού Στρατού, αναγκαστεί ο εισβολέας να εγκαταλείψει το πατριον έδαφος, με τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές και πολεμικό υλικό.

Λεπτομέρειες, για τις μάχες αυτές, στις σελίδες 415-428 Α' τόμος του βιβλίου Π. Παλούκα με τον τίτλο "ΠΟΝΤΙΚΑΤΕΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ ΓΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΜΑΣ"- έκδοση Αδελφότητας Ποντικατιωτών.

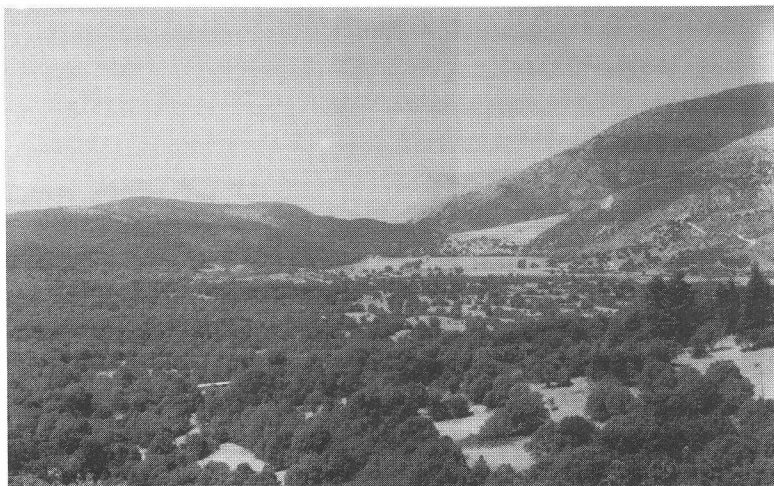
Από τις σελίδες 81-83 του αριθ. 1 βιβλίου της "Πωγωνήσιας Βιβλιοθήκης" του Κων/νου Χ. Κωστούλα, σταχυολογώ συγκλονιστικές πληροφορίες για τις μάχες στο ύψωμα 669, το γνωστό "Ραντατοβούνι"

" Παντού σε κάθε 5-6 μέτρα το έδαφος ήταν φοβερά ανασκαμμένο από το πυροβολικό μας, εγκαταλελειμμένα πτώματα Ιταλών, πολυβολεία σμπαρλιασμένα, χαρακώματα γεμάτα πολεμικό υλικό και δίπλα των Ιταλοί στρατιώτες μισοπλακωμένοι από χώματα και πέτρες. Ό,τι τραγικότερο και φοβερότερο μπορεί να παρουσιάσει μιά πολεμική εικόνα, το βλέπουμε εμείς.

.....
....προκαλούσαν τη φρίκη και την αηδία, βλέπαμε πτώματα ακέφαλα, χωρίς πόδια, δεξιά και αριστερά διασκορπισμένα μέλη και ανθρώπινα σπλάχνα, θέαμα φοβερό....Γιά πολλές μέρες, πάνω από τον κάμπο του Ξηροβάλτου-Ποντικατών και τους γύρω λόφους, πετούσαν οι τζέρμποι, τα όρνια, τα ιερά αυτά πουλιά.....για την κάθαρση, από τις άταφες σάρκες των στρατιωτών και τα πτώματα των ζώων". Εκεί, στο λεκανοπέδιο Ξηροβάλτου-Ποντικατών "...ημυρουνδιά του πολέμου από το μπαρούτι και τη δυσωδία των πτωμάτων κράτησε πολλές μέρες...".

Το ταξίδι προς την ομηρεία

Στις 21 Νοεμβρίου 1940, απομεσήμερο, μερικοί Ιταλοί στρατιώτες, κατάκοποι και πανικόβλητοι, ήρθαν στο χωριό και με χειρονομίες και κραυγές, στα Ιταλικά, υπό τους ήχους, πάντοτε, των κάθε είδους πυροβόλων της μάχης, που, 5 έως 7 χιλιόμετρα, προ του χωριού μας, διεξάγονταν με πείσμα, φρόντισαν να μας δώσουν να καταλάβωμε ότι, σε λίγο, το χωριό θα βομβαρδιστεί (μπούμ-μπούμ Γκρέκο) και θα γίνει "στάχτη" και, για τούτο, πρέπει αμέσως, όλοι να τους ακολουθήσωμε. Έτσι λοιπόν τις απογευματινές ώρες στις 21 Νοεμβρίου 1940 άρχισε το οδοιπορικό προς την ομηρεία, με μεγάλο παράπονο και "βαρύ καημό" ότι δε θα αξιωθούμε να δούμε την είσοδο των Ελλήνων στρατιωτών στο χωριό μας, όπως περιμέναμε, με λαχτάρα.

Ο κάμπος Ποντικατών-Ξηροβάλτου. Στο βάθος ο ανχένας Σκίπι. Αριστερά του το ύψωμα 669 ή Ραντατοβούνι.

Ευπόλυτοι, πεινασμένοι, χωρίς ρούχα και τρόφιμα (δεν μας επέτρεψαν να πάρωμε μαζί μας τίποτε), προχωρούσαμε, σερνόμασταν, όλοι οι χωριανοί, γυναίκες, παιδιά, ηλικιωμένοι άνδρες, μωρά, γρηές, μέσα σε λασπόνερα, πέτρες και αγκάθια, με ψιλόβροχο και απόλυτο σκοτάδι που το φώτιζαν πού και πού οι λάμπες από τις εκτοξεύσεις των οβίδων του πυροβολικού, κάτω

από τις αγριοφωνάρες των Ιταλών στρατιωτών, που μας συνόδευαν και που έδειχναν ότι το ηθικό τους ήταν στο μηδέν και η σύγχυση και αμηχανία τους απερίγραπτη.

Περάσαμε δίπλα από τις συστοιχίες των πυροβόλων, στον κάμπο του Ξηρόβαλτου, που "ξερνούσαν" όλα μαζί (ομοβροντίες) τις οβίδες με προορισμό την κορυφή του Κασιδιάρη και "τρυπούσαν" τα αυτιά μας. Εν τω μεταξύ το "καραβάνι του μαρτυρίου" πλουτίζονταν και με άλλα γυναικόπαιδα από τα χωριά Ξηρόβαλτο και Ορεινό. Διαβήκαμε τον αυχένα του "Σκίπι" και, από εκεί και πέρα, βρισκόμασταν εκτός Ελλάδας. Στο Αλβανικό έδαφος. Η πορεία υπό την πίεση των συνοδών μας Ιταλών στρατιωτών έπρεπε να είναι ταχύτερη και για τούτο οι φωνές τους ακατάπαυστες. Πρέπει όμως να τονίσω εδώ ότι οι στρατιώτες αυτοί, κατά βάθος, μας λυπόνταν, πονούσαν και αυτοί για το μαρτύριό μας και έκαναν ό,τι μπορούσαν για να μας βοηθήσουν.

Βαδίζοντας στον κάμπο της Δερόπολης, σιγά-σιγά, χάνονταν από τα αυτιά μας ο ορυμαγδός του πολέμου που αφήναμε πίσω μας. Εδώ είχαμε διαφορετικούς θορύβους που γίνονταν εντονότεροι όσο πλησιάζαμε προς τον οδικό άξονα που οδηγεί από το εσωτερικό της Αλβανίας προς την Κακαβιά-Ελλάδα. Μοτοσυκλέτες, αυτοκίνητα, ποδοβολητό ιππικού, φωνές πανικού, φώτα που αναβόσβηναν, όλα αυτά, μέσα στο απόλυτο σκοτάδι, μας προκαλούσαν, μαζί με το αναπάντητο ερώτημα: πού μας πηγαίνουν; Φρίκη και απελπισία.

Ο ποταμός Δρίνος, που έπρεπε να τον διαβούμε, κινούμενοι μέσα στο νερό, γιατί δεν υπήρχε γέφυρα, μεγάλωνε, ακόμη περισσότερο, το μαρτύριό μας. Διαβήκαμε και τον ποταμό βρεγμένοι "μέχρι το κόκκαλο" και συνεχίσαμε την πορεία του μαρτυρίου μέσα στη νύχτα. Κατά την μαρτυρία του συγχωριανού Χρήστου Κατοίκου, την άλλη ημέρα βρέθηκαν δύο πτώματα ηλικιωμένων γυναικών, στην άκρη του ποταμού, άγνωστης ταυτότητας.

Δεν είχε ξημερώσει ακόμη, όταν, επιτέλους, φθάσαμε σ' ένα μεγάλο χωριό, που μας είπαν ότι είναι το χωριό Γιωργουτσάτες.

Εκεί μας ωδήγησαν σε κάτι σταύλους και μας είπαν να μη απομακρυνθούμε. Το πόση ανακούφιση νοιώσαμε όταν μπήκαμε

μέσα στους σταύλους και ξαπλώσαμε σε στεγνό χώμα και κάτω από στέγη, δεν μπορώ να το περιγράψω. Επιτέλους! βρεθήκαμε κάτω από στέγη σε χώρο χωρίς λάσπες! Ήμασταν, τώρα, "ευτυχείς...". Ξαπλώσαμε και "ξεραθήκαμε" ακίνητοι μέσα στη θαλπωρή του χώρου εκείνου, ύστερα από την κούραση που είχε φθάσει στα όρια της αντοχής μας. Κοιμηθήκαμε!

Όταν ξυπνήσαμε βρεθήκαμε σε μιά ημέρα με ήπιο καιρό, είχε και ήλιο και έτσι στέγνωσαν τελείως και τα ρούχα, που φορούσαμε, τα οποία είχαν μισοστεγνώσει κατά τη διάρκεια του ύπνου.

Εν τω μεταξύ η βοή του πολέμου, που διεξάγονταν σε μόνιμη βάση, ανατολικά προς την κατεύθυνση της Κακαβιάς και βορειοανατολικά στην περιοχή μεταξύ Δελβινακίου και του χωριού μας, μάς έδινε την εντύπωση ότι εμείς, τώρα, βρισκόμαστε μακριά του με το μέλλον μας αβέβαιο.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας, 22 Νοεμβρίου 1940, ένα στρατιωτικό αυτοκίνητο έφθασε στον καταυλισμό μας, με δυό-τρεις Ιταλούς στρατιώτες, που με διάφορες κινήσεις και νοήματα μας έλεγαν να επιβιβαστούμε. Τη στιγμή εκείνη επικράτησε η άποψη, στους ηλικιωμένους, ότι δεν ήταν προς όφελός μας η επιβίβαση στο αυτοκίνητο, γιατί δεν γνωρίζαμε για πού μας προόριζαν και τι θα μας κάνουν, για τούτο όσοι μπόρεσαν απέφυγαν την επιβίβαση και το αυτοκίνητο το γέμισαν δια της βίας. Εμείς όμως οι πέντε-έξι "πιτσιρικάδες", μόλις είδαμε το αυτοκίνητο "σαλπάρουμε" με χαρά επάνω, γιατί, για πρώτη φορά, θα ταξιδεύαμε με αυτοκίνητο και, αναγκαστικά, ακολούθησαν και οι δικοί μας, οι μαννάδες μας.

Μέσα σε ένα στρατιωτικό αυτοκίνητο χωρητικότητας, το πολύ, 20 ατόμων "στιβαχτήκαμε", σαν εμπορεύμα, γύρω στα 50 και πλέον άτομα, ό ένας επάνω στον άλλο, μικροί και μεγάλοι. Το αυτοκίνητο, προς τα χαράματα, έφθασε στο Αργυρόκαστρο, όπου μας κατέβασαν σε έναν επίπεδο χώρο, δεξιά του δρόμου, πού υπήρχαν εκεί κάτι σαν παράγκες ή σταύλοι. Εκεί μείναμε την ημέρα αυτή (23-11-1940) όπου μας έδωσαν για φαγητό ψωμί από καλαμπόκι που, όμως, δεν μπορέσαμε να το φάμε. Δεν τρώγονταν. Το απόγευμα, με άλλο αυτοκίνητο, συνεχίσαμε το ταξίδι, όλη τη νύχτα και την άλλη ημέρα το απόγευμα, ύστερα από

ένα ταξίδι μαρτύριο, σε ανώμαλο χαλικόστρωτο δρόμο, φθάσαμε σε μιά κωμόπολη που μας είπαν ότι λέγεται Φίερι. Εκεί διαπιστώθηκε ο θάνατος, μέσα στο αυτοκίνητο, μιάς γρηούλας από το χωριό, της Γκιώσου Άννας, γιατί καταπλακώθηκε, από τους άλλους, λόγω συνωπισμού.

Στο Φίερι μείναμε, περίπου, 28 ημέρες σε ένα στρατόπεδο, όπου βρήκαμε και άλλα γυναικόπαιδα, αλλά και άνδρες. Η ζωή μας εκεί, υπήρξε μαρτυρική, κάτω από άθλιες συνθήκες καθαριότητας και φαγητού. Περιφερόμασταν στην περιφραγμένη και γεμάτη από σκουπίδια και λασπόνερα έκταση του στρατοπέδου, με το ηθικό στο μηδέν, γιατί δε γνωρίζαμε ποιά θα είναι η τύχη μας. Ύστερα από κάποιες ημέρες όλοι σχεδόν αρρωστήσαμε από δυσεντερία λόγω βρωμιάς στο νερό, στα φαγητά και σε όλο το στρατόπεδο. Οι αρμόδιοι του στρατοπέδου, τότε, κατασκεύασαν πρόχειρα λουτρά, αλλά το νερό ήταν λιγιστό και κακής ποιότητας, ήταν γλυφό.

Η Καλλιρόπη σύζυγος του Δημ. Λύτη, πρόεδρου τότε στο χωριό, πούλησε ό,τι χρυσά κοσμήματα είχε, κατά τη μαρτυρία της θυγατέρας της Δωροθέας, μέσα από τα συρματοπλέγματα, στους ντόπιους, για λίγο ψωμί, λίγο φαγητό. Ο Δημ. Λύτης ήταν και αυτός εκεί, αλλά τους άνδρες τούς είχαν σε ξεχωριστό χώρο, φρουρούμενους και δεν είχαμε καμιά επικοινωνία, με αυτούς, εμείς τα γυναικόπαιδα.

Το ηθικό μας ανέβηκε, κάπως, όταν από 15 Δεκεμβρίου, περίπου και μετά, ακούγαμε τον κρότο των οβίδων που έσκαγαν ανατολικά και ημέρα με την ημέρα, ακούγονταν όλο και πιο καθαρά, πράγμα που μας έκανε να συμπεράνουμε ότι το μέτωπο πλησιάζει προς την περιοχή μας, άρα οι φαντάροι μας καταδιώκουν τους Ιταλούς εντός του Αλβανικού εδάφους, άρα είναι οι νικητές! Τις ημέρες εκείνες παρατηρούσαμε και κάποια ανησυχία και νευρικότητα στους φρουρούς του στρατοπέδου, πράγμα που επιβεβαίωνε τις ενδόμυχες σκέψεις μας και προσδοκίες ότι μπορεί και να ελευθερωθούμε.

Όμως ένα πρωινό, προς το μεσημέρι, στις 22 ή 23 Δεκεμβρίου, έφθασαν 3-4 στρατιωτικά αυτοκίνητα και Ιταλοί στρατιώτες πολύ βιασικά, υπό το κράτος πανικού, μας επιβίβασαν όλους, σαν "σαρδέλες", στα αυτοκίνητα. Ταξιδεύοντας προς το

άγνωστο, σπιβαγμένοι ο ένας επάνω στον άλλο, φθάσαμε, γύρω στις 3-4 τα ξημερώματα, σε μιά πόλη, όπου μας ωδήγησαν σε μιά αίθουσα στενόμακρη και φωτισμένη με ηλεκτρικό φως. Προφανώς ήτανε αίθουσα κινηματογράφου. Επί τέλους βρεθήκαμε σε χώρο αρκετό ώστε να μπορούμε να απλώσουμε το σώμα μας χωρίς να σπρώχνουμε τον δεξιά μας, τον αριστερά μας, τον από επάνω μας και να πατάμε τον από κάτω μας, όπως γινότανε κατά την διαδρομή στο αυτοκίνητο.

Στη διαδρομή αυτή, με απόλυτο σκοτάδι, βαδίζαμε σε δύσκολο δρόμο, κατά το μεγαλύτερο μέρος ορεινό, χαλικοστρωμένο, με πολλές στροφές, ανηφοριές και κατηφοριές και χωρίς φώτα τη νύχτα, με μόνο μιά μικρή ακτίνα φωτός

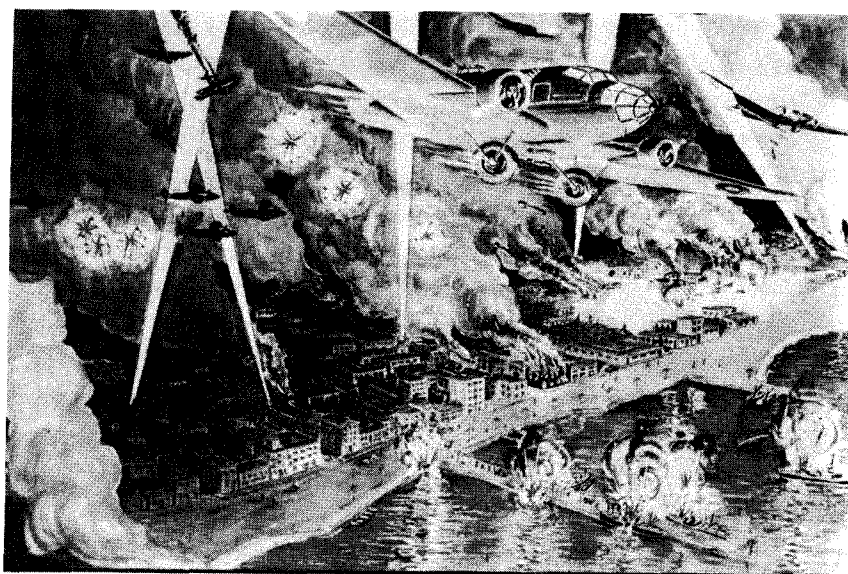
Ο συνεπιβάτης μας Δημήτριος Λύτης, παλιός οδηγός αυτοκινήτου, ακούσαμε κάποια στιγμή, τη νύχτα, να λέει: "Είμαστε τυχεροί γιατί έχουμε οδηγό παλληκάρι, γιατί αλλιώς, μπορούσαμε να σκοτωθούμε".

Με το πρώτο φως της ημέρας σηκωθήκαμε, με την περιέργεια να πληροφορηθούμε πού βρισκόμαστε. Μας είπαν ότι βρισκόμαστε στον Αυλώνα. Στη συνέχεια ήρθαν, στην αίθουσα, κάποιοι αρμόδιοι, που με φωνές και νευρικές κινήσεις μάς ωδήγησαν έξω και σε μικρή απόσταση αντικρύσαμε τη θάλασσα, όπου ένα τεράστιο πλοίο. Πολύ γρήγορα περάσαμε από κάποιους διαδρόμους στενούς, με σχοινιά δεξιά και αριστερά, κάτω σανίδες, κάτω από τις σανίδες νερό και βρεθήκαμε μέσα στο πλοίο. Το πλοίο ήταν επιβατηγό, πολυτελέστατο, αλλά εμείς οδηγηθήκαμε κάτω, στα αμπάρια. Εκεί βρήκαμε και άλλους και, μετά από εμάς, ήρθαν και άλλοι, έτσι ώστε, όλη η έκταση των αμπαριών να καλυφθεί από γυναικόπαιδα, που όμως υπήρχε χώρος αρκετός να ξαπλώνουμε άνετα, χωρίς στρίμωγμα. Και το ερώτημα: Πού μας πηγαίνουν; Τί θα μας κάνουν; Για πού μας προορίζουν; Αναπάντητο. Αφού βρεθήκαμε στο πλοίο περιμέναμε, από στιγμή σε στιγμή, να ξεκινήσει. Όμως δεν έγινε κάτι τέτοιο όλη την ημέρα. Τη νύχτα αντιληφθήκαμε ότι το πλοίο έβαλε μπροστά τις μηχανές και ξεκίνησε. Το πρωί βρεθήκαμε σε άλλο άγνωστο μέρος. Πού βρισκόμασταν; Άγνωστο. Το ίδιο και τις επόμενες δύο-τρεις νύχτες και το πρωί βρισκόμασταν σε άγνωστο

μέρος. Τελικά διαπιστώσαμε ότι το πλοίο βρισκόταν πάντα στο λιμάνι του Αυλώνα, απλώς, τη νύχτα, άλλαζε θέση.

Μέσα στο πλοίο μείναμε γύρω στις 7 έως 8 ημέρες. Αυτές τις ημέρες περνούσαμε καλά στα αμπάρια του πλοίου. Το φαγητό ήταν καλό, είχαμε ζέστη, δεν κρυώναμε και κοιμώμαστε καλά, στρωματσάδα βέβαια, αλλά, για εμάς, ήταν καλά. Είχαμε συνηθίσει στην ιδέα ότι είμαστε *res*, δηλαδή πράγματα, όχι άνθρωποι.

Εμάς, τα μικρά παιδιά, μας επέτρεπαν να ανεβούμε και στο κατάστρωμα και έτσι είχαμε γνωρίσει το περιβάλλον γύρω από το λιμάνι, με την πόλη στο ανατολικό μέρος και μεταδίδαμε τις πληροφορίες κάτω στα αμπάρια.

Ο ΒΟΜΒΑΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΙΤΑΛΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΕΙΣΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΑΥΛΩΝΟΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΕΡΟΠΛΑΝ

Ένα πρωϊ, πρέπει να ήταν 2 ή 3 Ιανουαρίου 1941, δύο ζεύγη πολεμικών αεροπλάνων έκαναν την εμφάνισή τους στον ουρανό της πόλεως και του λιμανιού του Αυλώνα, που, με τη βοή τους και τα ακροβατικά τους, με βουτιές στον αέρα, τάραξαν την ηρεμία που επικρατούσε, έως τότε, εκεί και επέτειναν την ανησυχία τόσο στην πόλη όσο και στο λιμάνι, όταν άρχισαν να βομβαρδίζουν με μικρές βόμβες, χωρίς αξιόλογο αποτέλεσμα. Ήταν πολεμικά Ελληνικά ή αεροπλάνα, τα γνωστά, τότε, *speed*

fire, κυρίως αναγνωριστικά. Έτυχε, τότε, να βρίσκομαι πάνω στο κατάρωμα του πλοίου και έχω, ακόμα, ζωντανή την εικόνα αυτών των αεροπλάνων, που, με τη σβελτάδα τους και τους ελιγμούς τους, έφεραν τα επάνω κάτω, τόσο στο λιμάνι όσο και στην πόλη και ένοιωσα απερίγραπτη υπερηφάνεια, μέσα στη δυστυχία και την αβεβαιότητα, για την τύχη μας.

Δημιουργήθηκε πανικός μέσα στο πλοίο, στο λιμάνι και στην πόλη, από τη βοή των αεροπλάνων, την έκρηξη των βομβών και το κροτάλισμα των αντιαεροπορικών.

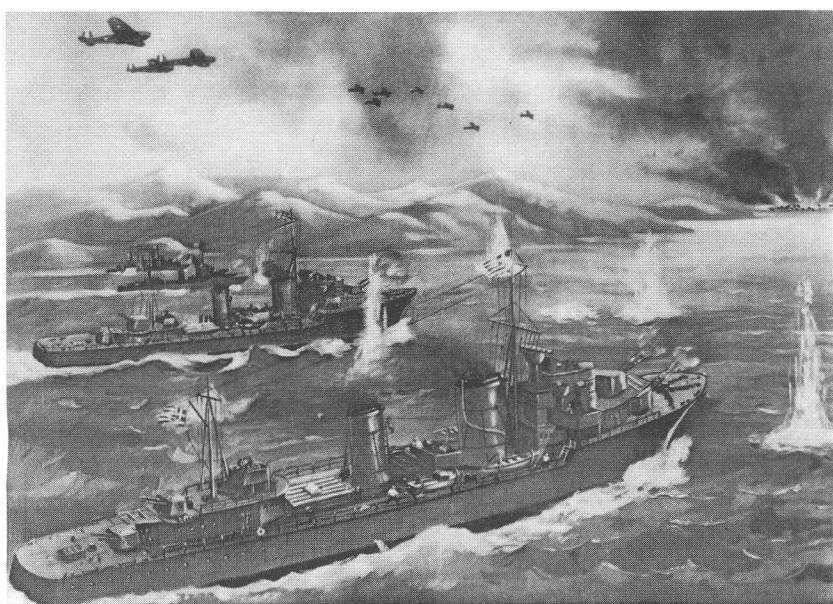
Μετά τον βομβαρδισμό αυτό, που ήταν ο πρώτος στον Αυλώνα, τα πράγματα άλλαξαν. Ο βομβαρδισμός τάραξε τα ήρεμα νερά της ζωής μας, στα αμπάρια του πλοίου. Στο προσωπικό του πλοίου επικράτησε εκνευρισμός, αμηχανία και πανικός. Μεταξύ των συζητήσεων του προσωπικού του πλοίου ξεχώριζα καθαρά τη φράση: "Αλμπάνια Γκρέκο", δηλαδή η Αλβανία περιήλθε στους Έλληνες. Και τα γεγονότα εξελίχθηκαν ραγδαία. Το απόγευμα προς βράδυ, της ίδιας ημέρας, έκανε την εμφάνισή του, στην κορυφή της πανύψηλης και απότομης σκάλας, που οδηγούσε στα αμπάρια, ένας νέος και ρωμαλέος άνδρας, που φορούσε πουκάμισο με κοντά μανίκια και μας είπε στα ελληνικά, περίπου, τα εξής:

"Το πλοίο, εντός ολίγου, θα πλέει σε εχθρικά ύδατα, όπου κυκλοφορούν υποβρύχια του εχθρού και είναι ενδεχόμενο να δεχθούμε επίθεση με τορπίλες. Για τούτο, αυτή τη στιγμή, πρέπει όλοι να φορέσετε τα σωσίβια"

Επικράτησε πανικός. Όλοι τρέχαμε αλλόφρονες να βρούμε σωσίβια. Έτρεχα και εγώ, εύρισκα σωσίβιο, προσπαθούσα να το φορέσω, αλλά ήτανε μεγάλο, έπεφτε, δεν στεκόταν στο σώμα μου, μιά χαψιά παιδί είμουν, εύρισκα άλλο, το ίδιο, έτρεχα να βρώ κάποιο που να μου ταιριάζει αλλά μάταιος ο κόπος. Κάποια στιγμή συνειδητοποίησα ότι δεν υπήρχε κανένα σωσίβιο, έστω και μεγάλο, γιατί τα είχαν πάρει όλα οι άλλοι. Και εδώ θα εξομολογηθώ ένα αμάρτημα που διέπραξα στην τρυφερή, τότε, ηλικία μου, των 10 ετών. Στην αγωνιώδη προσπάθειά μου, όταν έτρεχα για να βρώ σωσίβιο, που όμως δεν εύρισκα, παρατήρησα, σε μιά γωνιά, μιά άγνωστη γρηούλα που προσπαθούσε, ανεπιτυχώς, να φορέσει ένα σωσίβιο. Ώρμησα, το άρπαξα από τα

χέρια της, απομακρύνθηκα γρήγορα στην άλλη άκρη του πλοίου, για να μη γίνω αντιληπτός, για την πράξη της αρπαγής, και το φόρεσα, το κρέμασα επάνω μου, έστω και μεγάλο. Η αγωνία του ανθρώπου για επιβίωση! Κάποτε άκουσα, ή διάβασα ότι ο άνθρωπος, όταν αντιμετωπίζει πρόβλημα, για την επιβίωσή του, μετατρέπεται σε άγριο θηρίο!

Το θόρυβο και τον πανικό, κατά την προσπάθεια για απόκτηση σωσίβιου, ακολούθησε μία παράξενη ανήσυχη ησυχία.

ΒΟΜΒΑΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΣ ΥΠΟ ΜΟΙΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΤΙΤΟΡΠΙΛΑΙΚΩΝ

Λαϊκή ζωγραφιά της περιόδου του πολέμου

Όλοι "ζαρώσαμε", καθισμένοι ο ένας δίπλα στον άλλο, αμίλητοι, αλλάζαμε, μεταξύ μας, βλέμματα, με αγωνιώδη ερωτηματικά, ακούγαμε το θόρυβο των μηχανών του πλοίου, που πρέπει να έπλεε "πάση δυνάμει" και περιμέναμε. Τί; Κανείς δεν εγγώριζε. Όπου νάνε το πλοίο θα βυθιστεί, από τις τορπίλες. Αφού μας το είπανε ξεκάθαρα. Και εμείς τί θα γίνωμε; Μα θα πνιγούμε. Όχι, μπορεί να μη πνιγούμε, μπορεί να μας σώσουν τα σωσίβια! Και η θάλασσα όμως που λυσομανάει; Και οι καρχαρίες;

Τέτοιες και παρόμοιες σκέψεις κάναμε όλοι μας στην παράξενη εκείνη ησυχία και αγωνιώδη προσμονή, κάτω στα αμπάρια του πλοίου.

Κατά τα μεσάνυχτα, ίσως και μετά, δεν μπορώ να προσδιορίσω, εμφανίστηκε, στην ίδια θέση, ο ίδιος άνδρας και, αυτομάτως, όλοι καρφώσαμε τα βλέμματα επάνω του με αγωνία. Τούτη τη φορά, όμως, ήταν άγγελος καλών ειδήσεων, όσον αφορά, βέβαια, το αν θα ζήσουμε ή όχι. Μας είπε: "Το πλοίο εισήλθε στα χωρικά ύδατα της χώρας μας (Ιταλίας), δεν υπάρχει πλέον κανένας κίνδυνος και μπορείτε να βγάλετε τα σωσίβια". Ανακούφιση! Επί τέλους απαλλαχτήκαμε από την προσμονή του τέλους της ζωής μας. Τώρα μπορούσαμε να κάνουμε και όνειρα για τη ζωή μας.

Σημερώματα νοιώσαμε ότι το πλοίο σταμάτησε. Φωνές, φασαρία, κάθε μάννα έψαχνε τα παιδιά της και κάθε παιδί τη μάννα, οργανωθήκαμε κατά οικογένειες και περιμέναμε. Από την κορυφή της σκάλας μάς ειδοποίησαν να ανεβούμε και να βγούμε έξω από το πλοίο.

Ανεβήκαμε την πανύψηλη, απότομη και στενή σκάλα και βρεθήκαμε, από τα αμπάρια, στα σαλόνια και τους διαδρόμους του πλοίου, που όλα ήταν, γύρω μας, αστραφτερά, κατακάθαρα και πολυτελέστατα. Ήταν ένα τεράστιο υπερωκεάνειο το πλοίο αυτό. Στη μνήμη μου έμειναν κάποιες πληροφορίες για το πλοίο, που δεν μπορώ να προσδιορίσω την προέλευσή τους και το χρόνο που έγινα δέκτης. Το πλοίο εγκλωβίστηκε στο λιμάνι του Αυλώνα κατά την έναρξη του πολέμου. Τα Ελληνικά υποβρύχια ε γνώριζαν την ύπαρξή του και περίμεναν την έξοδο για να τό βυθίσουν, πράγμα που ήταν γνωστό στους Ιταλούς και για τούτο παρέμενε στο λιμάνι του Αυλώνα. Η μεταφορά των ομήρων έδωσε τη δυνατότητα για τον απεγκλωβισμό του. Μεταδόθηκε, ευρέως, ότι γυναικόπαιδα όμηροι από την Ελλάδα, μεταφέρονταν στην Ιταλία με το πλοίο αυτό. Τα Ελληνικά υποβρύχια συνέλαβαν τα σχετικά σήματα και ε γνώριζαν το γεγονός. Έτσι και το πλοίο απεγκλωβίστηκε και εμείς, οι όμηροι, επιζήσαμε. Αυτά με κάθε επιφύλαξη.

Ακούστηκε ότι βρισκόμαστε στο λιμάνι του Πρίντεζι (Βρεντήσιον). Εδώ, τώρα, άλλαξαν τα πράγματα ως προς τη συμπεριφορά του εισβολέα, απέναντί μας. Οι έως τώρα

αγριοφωνάρες, τα σπρωξίματα και οι κινήσεις πανικού των συνοδών μας, ως δια μαγείας αντικαταστάθηκαν από ευγένεια, ήρεμες κινήσεις, αγάπη και κατανόηση. Έτσι η έξοδός μας από το πλοίο, στο λιμάνι, έγινε με συνθήκες ανθρώπινες και πολιτισμένες και εμείς αρχίσαμε, σιγά σιγά, να συνειδητοποιούμε ότι είμαστε Άνθρωποι και όχι res, πράγματα.

Σε κάποια απόσταση, από το λιμάνι, μας περίμενε ένα τραίνο πολύ μακρύ, με πολλά βαγόνια. Μας ωδήγησαν στο τραίνο που ήταν και αυτό πολυτελέστατο και μας τοποθέτησαν στα βαγόνια, πάντα με ευγένεια και καλοσύνη. Κάποια στιγμή άκουσα να λένε ότι στο τραίνο υπήρχαν και 5-6 Έλληνες στρατιώτες αιχμάλωτοι. Πρέπει εδώ να προσθέσω ότι, από το χωριό Γιωργουτσάτες, οι Ιταλοί έκαναν διαχωρισμό των ομήρων σε γυναικόπαιδα και άνδρες δυναμένους να φέρουν όπλα, χωρίς να υπάρχει επαφή μεταξύ των δύο ομάδων, καθ' όλη τη διάρκεια της ομηρείας.

Σε κάθε σταθμό, διαπιστώσαμε ότι, από το τραίνο, κατέβαζαν και μικρό αριθμό ομήρων, από εμάς τα γυναικόπαιδα. Δεν γνωρίζω αν κατέβαζαν και άνδρες. Το γεγονός τούτο η μάννα μου το αντιλήφθηκε και άρχισε να φοβάται μήπως κατεβάσουν μόνον εμάς και χάσουμε κάθε επαφή με οποιονδήποτε δικό μας άνθρωπο. Για τούτο συνεννοήθηκε με τη Λευκοθέα Βράνου να εμφανισθούν σαν αδελφές, ούτως ώστε, όταν θα έρθει η σειρά, για κάθοδο, της μιάς, να ισχυριστεί ότι θέλει να μη αποχωρισθεί από την αδελφή της, για να κατεβούν μαζί από το τραίνο. Μεθόδευση σωτηρίας.

Εν τω μεταξύ το τραίνο εκινείτο προς Βορράν, στα δαντελλωτά και γραφικά παράλια της Αδριατικής και εμείς, από τα παράθυρα, θαυμάζαμε τα παραλιακά πανέμορφα χωριά με κεραμοσκεπή τα σπίτια, που την εποχή εκείνη 3 ή 4 Ιανουαρίου, ήταν χιονισμένα και βλέπαμε τους κατοίκους να κυκλοφορούν ξέγνοιαστοι και μακριά από πόλεμο, και τους θεωρούσαμε ευτυχισμένους. Αλλά κι εμείς αρχίσαμε να ξεχνούμε τον πόλεμο!

Κάποια στιγμή, αργά το απόγευμα, ήρθε και η σειρά μας. Ειδοποίησαν τη μάννα μου να κατεβούμε από το τραίνο. Άρχισαν κλάματα και παρακάλια ότι δεν μπορεί να αποχωριστεί την αδελφή της και τελικά, κατέβασαν τις δύο οικογένειες και δύο,

ακόμη, δεσποινίδες, οπότε το "γκρούπ" των ομήρων που κατεβήκαμε, από το τραίνο, στο σταθμό της επαρχίας Κιέτι ή Κίτι, στην προς βορράν κεντρική Ιταλία, το αποτελούσαν: Οικογένεια Ιωάννη Βοζιάρη, η μάννα Θέκλη 30 ετών και τα παιδιά Γιώργος 13 ετών, Αχιλλέας 10 ετών, Ευαγγελία 7 ετών. Οικογένεια Βράνου, η μάννα Λευκοθέα 35 ετών και τα παιδιά Δημήτριος 14 ετών, Κων/νος 11 ετών και η Ανθούλα 8 ετών, δηλαδή δύο ταυτόσημες οικογένειες από το χωριό Ποντικάτες Πωγωνίου. Μαζί μας βρέθηκαν και δύο δεσποινίδες, η Αγγελική Πορφυρίου και μιά άλλη, που δεν ενθυμούμαι το όνομά της, ηλικίας 20-25 ετών, από κάποιο χωριό της επαρχίας Κονίτης. Σύνολο άτομα 10. Έτσι, εμείς τα 10 άτομα από εκείνη τη στιγμή, αποκοπήκαμε από τους άλλους συγχωριανούς και δεν είχαμε καμία επικοινωνία με οποιονδήποτε Έλληνα και επαφή με οτιδήποτε Ελληνικό και δεν είχαμε καμία είδηση για τα διαδραματιζόμενα, στην πατρίδα μας και στα χωριά μας, γεγονότα, καθ' όλη τη διάρκεια της ομηρείας. Το ίδιο συνέβη και με όλους τους άλλους.

Στο σταθμό, μας παρέλαβε ένας άνδρας, μας επιβίβασε σε δύο επιβατηγά αυτοκίνητα, τα οποία εκινούντο προς το εσωτερικό, αφήνοντας πίσω μας τη θάλασσα. Ύστερα από διαδρομή μιάς ώρας, ίσως και παραπάνω, φθάσαμε, νύχτα, στην πρωτεύουσα της επαρχίας, την πόλη Κιέτι ή Κίτι, όπου ο συνοδός, μας ωδήγησε σε ένα ξενοδοχείο. Μας τοποθέτησαν σε ξεχωριστά δωμάτια για κάθε οικογένεια και για τις δεσποινίδες και μας είπαν, όταν θελήσωμε, να κατεβούμε στο εστιατόριο για φαγητό. Ο άνδρας, συνοδός μας, ύστερα από την τακτοποίηση και τις οδηγίες, εξαφανίστηκε. Εκεί είχα μιά, παρ' ολίγο, οδυνηρή εμπειρία. Στην τουαλέτα του ξενοδοχείου ήταν πολύ χαμηλά ο ηλεκτρικός λαμπτήρας, που έβλεπα για πρώτη φορά, από τόσο κοντά, χωρίς προστατευτικό κάλυμμα, βιδωμένος, απ' ευθείας, στο ντουί. Η παιδική περιέργεια με ωδήγησε στο να πιάσω, με τα χέρια μου, το λαμπτήρα για να τον επεξεργαστώ, να παίξω και τότε δέχτηκα το "τίναγμα" του ηλεκτρικού ρεύματος, ευτυχώς ανώδυνα.

Κατεβήκαμε σε λίγο στο εστιατόριο. Πολυτέλεια, άπλετος φωτισμός, γεμάτο το εστιατόριο κόσμο, με άψογη ενδυμασία, πράγμα που βλέπαμε για πρώτη φορά. Μας τοποθέτησαν σε τραπέζια, στο κέντρο της αίθουσας. Σε λίγο συνειδητοποιήσαμε ότι

επικρατούσε απόλυτη σιωπή στην αίθουσα και όλων τα βλέμματα ήταν εστραμμένα επάνω μας. Φαίνεται είχε κυκλοφορήσει η είδηση ότι είμαστε Έλληνες όμηροι (prigionieri Grechi) και όλοι, γύρω μας, παρακολουθούσαν κάθε μας κίνηση και κάθε μας αντίδραση. Τα δύο τραπέζια μας, στρώθηκαν αμέσως, με τραπεζομάνδουλα πολυτελείας, πετσέτες, μαχαιροπίρουνα, ψωμί και κόκκινο κρασί. Το φαγητό ήρθε αργότερα. Εν τω μεταξύ εμείς, κατάκοποι από το ταξίδι, την πείνα και την αγωνία (πού τέλος πάντων θα μας πάνε και τί θα μας κάνουν;) αρχίσαμε να τρώμε ψωμί, αφού, προηγουμένως, το "βουτούσαμε" στο κρασί! Παρατηρήσαμε ότι άρχισαν να κάνουν το ίδιο και πολλοί από τους γύρω μας θεατές και, μετά τη γεύση από το ψωμί βουτηγμένο στο κρασί, τοποθετούσαν τεντωμένο το δάκτυλο-δείκτη του δεξιού χεριού τους στο μέσον της παρειάς τους (μάγουλο) και το κινούσαν δεξιά και αριστερά. Αργότερα μάθαμε πως η κίνηση αυτή ήταν σημάδι ότι τους άρεσε πολύ. Ακολούθησε το σερβίρισμα του φαγητού, με πρώτο πιάτο μακαρονάδα. Αργότερα ακολούθησαν άλλα πιάτα με του "πουλιού το γάλα". Εμείς, όταν ήρθαν τα άλλα πιάτα, αφήσαμε τη μακαρονάδα και τρώγαμε τα άλλα φαγητά (πείνα και των γονέων..), πράγμα που έγινε αντιληπτό από τους γύρω μας θεατές και παρατηρήσαμε ότι το σχολίαζαν ποικιλοτρόπως. Κανόνας απαράβατος, οι Ιταλοί θα φάνε πρώτα τη μακαρονάδα και μετά τα άλλα φαγητά. Εμείς "σπάσαμε" τη συνήθειά τους αυτή, με αποτέλεσμα τα δικαιολογημένα τους σχόλια.

Μετά το φαγητό, ανεβήκαμε στα δωμάτιά μας και κοιμηθήκαμε σε κρεβάτια με κατακάθαρα σεντόνια και μαξιλάρια και αναπαυτικά στρώματα, σαν πρίγκιπες. Ξεκουράστηκε, επιτέλους, το "κορμάκι" μας, ύστερα από συνεχές μαρτύριο, διαρκείας ενός και πλέον μηνός!!!

Ο τόπος που ζήσαμε σαν όμηροι

Την άλλη ημέρα, το πρωϊ, φάνηκε ο συνοδός μας. Αυτός ο άνδρας, φαίνεται, μας παρακολουθούσε εκ του μακρόθεν και, όταν χρειαζόταν, επενέβαινε. Μας επιβίβασε στα ίδια επιβατηγά αυτοκίνητα και άρχισε η πορεία προς το εσωτερικό. Ύστερα από 3-4 ώρες, δεν μπορώ να προσδιορίσω ακριβώς, φθάσαμε σε μία ορεινή, μάλλον, κωμόπολη. Ήταν το χωριό-κωμόπολη, που ονομάζεται Κασαλμπολντίνο, όπου ζήσαμε τρεις και πλέον μήνες, μέχρι την ημέρα επιστροφής στην Ελλάδα, που πρέπει να ήταν 2 Απριλίου 1941.

Τα αυτοκίνητα σταμάτησαν σε ένα δρόμο, κοντά στην πλατεία του χωριού και μας ωδήγησαν στον πρώτο όροφο διωρόφου κτηρίου. Ένα δωμάτιο στενόμακρο, ευρύχωρο με 3-4 κρεβάτια και στρώματα στο πάτωμα, στον υπόλοιπο, μετά τα κρεβάτια, χώρο. Εκεί ήταν ο χώρος ύπνου και, γενικά της διαμονής μας. Στα κρεβάτια κοιμόταν οι δυό δεσποινίδες και οι μανάδες μας και στα στρώματα, στρωματσάδα, εμείς τα παιδιά. Τα στρώματα ήταν πολύ αναπαυτικά και "χοντρά" και μάλλον, σ' εμάς τ' αγόρια, αυτό άρεσε πολύ γιατί βρήκαμε την ευκαιρία να παίζουμε επάνω στα στρώματα που ήταν συνεχόμενα το ένα δίπλα στο άλλο.

Το κτίριο αυτό ήταν κατοικία (1ος όροφος) και επιχείρηση (ισόγειο) μιάς οικογένειας που απετελείτο από τα εξής μέλη, όσα θυμούμαι: Την σύζυγο που λεγόταν Φλωρέττα, τον σύζυγο Μάριο, την πανέμορφη, τσαχπίνια και σκανδαλιάρα θυγατέρα Λαουρέτα (η μητέρα τη φώναζε Αλαούρε), τα νεαρά αγόρια Αλμπέρτο και Τζοβάνι και το μεγάλο αγόρι Ουρλάντη, για τον οποίο θα αναφερθώ, ειδικά, παρακάτω.

Στον ισόγειο όροφο λειτουργούσε η επιχείρηση, κάτι σαν καφενείο, ουζερί, εστιατόριο, που γενικός "κουμανταδόρος" ήταν η σύζυγος. Αυτή είχε τον πρώτο λόγο. Ο σύζυγος δεν είχε κανένα ρόλο στην επιχείρηση. Αυτός απολάμβανε το θαυμάσιο κρασί προσπαθώντας να γεμίσει την "κανάτα" από το βαρέλι, αφού, προηγουμένως, βεβαιώνονταν ότι δεν τον βλέπει η σύζυγος, το αφεντικό!

Εκεί, στο κατάστημα, ήταν ο χώρος που τρώγαμε και εμείς και μέναμε κάποιες ώρες, κυρίως οι γυναίκες. Εμείς τα 4 αγόρια, χωριστήκαμε σε δύο ομάδες, την ομάδα των μικρών, Αχιλλέας και Κώστας και την ομάδα των μεγάλων, Γιώργος και Δημήτρης. Οι γυναίκες περνούσαν την ώρα τους μεταξύ ισογείου και πρώτου ορόφου, ίσως και με κάποιες βόλτες στην πλατεία, που ήτανε κοντά. Εμείς οι μικροί δεν τολμούσαμε να ρωτήσωμε τους μεγάλους που πήγαιναν, χαμένοι όλη την ημέρα και τι κάνουν, γιατί μας "έσπαζαν" στο ξύλο. Εμείς οι μικροί, χαμένοι και εμείς όλη την ημέρα, εκτός ωρών φαγητού και ύπνου, είχαμε τον δικό μας τρόπο ζωής. Έτσι, από εδώ και πέρα, δεν μπορώ να περιγράψω γεγονότα, που έχουν σχέση με όλους μας (τους δέκα) αλλά μόνο με εμάς τους δύο μικρούς "πιτσιρικάδες".

Το μεγαλείο της ψυχής του λαού του χωριού Κασαλμπολντίνο

Στο χωριό αυτό ζήσαμε σαν τουρίστες, με το ενδιαφέρον και την εκτίμηση του λαού του χωριού, απέναντί μας, χωρίς όρια. Ούτε λίγο, ούτε πολύ μας θεωρούσαν σαν ανθρώπους προικισμένους με σπάνιες αρετές και μεγαλείο. Όπου πηγαίναμε, ό,τι ζητούσαμε ήταν όλα δεδομένα για εμάς. Παντού η εξυπηρέτηση, η προσφορά, για εμάς, γιατί ήμασταν "Prigionieri Greci", όμηροι Έλληνες. Πολλοί φρόντιζαν, επεδίωκαν να μας πλησιάσουν, να μιλήσουν μαζί μας, να μας προσφέρουν ό,τι χρειαζόμασταν, να μας διασκεδάσουν. Ένα φαινόμενο ανεξήγητο. Θα παραθέσω, συνοπτικά, τον τρόπο διαβίσεώς μας στο Κασαλμπολντίνο, για να γίνουν κατανοητά τα παραπάνω.

Η προπαγάνδα

Την ηρεμία της ζωής, της μικρής μας πόλεως, τακτικά, αναστάτωνε η άφιξη κάποιων αξιωματικών, ντυμένων με αστραφτερή στρατιωτική στολή και, απαραιτήτως, με φτερά στο καπέλο.

Όλος ο πληθυσμός, σχεδόν, υποχρεωτικά συγκεντρωνόταν στη πλατεία όπου άκουγε τους στρατιωτικούς, που, με φωνές, κραυγές και χειρονομίες, πληροφορούσαν τους συγκεντρωμένους, οι οποίοι παρακολουθούσαν με κατάνυξη τους ομιλητές, πράγματα που εμείς δεν καταλαβαίναμε. Πάντως ξεχωρίζαμε τις λέξεις Γκουέρα (Gue rra), Αλμπάνια (Albania) και Γκρέκο (Greco) που επαναλαμβάνονταν πολλές φορές.

Μιά μέρα, όταν τελείωσε η ομιλία, τρεις κύριοι καλοντυμένοι μας "στρίμωξαν" σε μιά γωνιά και ένας από αυτούς μας είπε: " Ίο (εγώ) Διδάσκω την Ελληνικήν Γλώσσαν". Εμείς πήραμε θάρρος από τα ελληνικά του και τους ρωτήσαμε τί θέλουν από εμάς.

Μας ρώτησαν, στα Ιταλικά, που εμείς καταλαβαίναμε, (είχαμε μάθει τα Ιταλικά στην καθομιλουμένη και δεν είχαμε πρόβλημα συνεννοήσεως) εάν βρεθήκαμε μέσα στον πόλεμο της Αλβανίας και αν γνωρίζουμε τι γίνεται εκεί, ποιοί είναι οι νικητές, οι Ιταλοί ή οι Έλληνες; Εμείς, με όλη την παιδική αφέλεια, τους απαντήσαμε ξεκάθαρα ότι οι Έλληνες νίκησαν τους Ιταλούς και η Αλβανία θα γίνει Ελληνική! Προφανώς οι κύριοι αυτοί ήταν εκπαιδευτικοί, καθηγητές, που δεν πίστευαν τα όσα τους έλεγαν οι στρατιωτικοί, είχαν αντίθετη γνώμη και θέλησαν να πληροφορηθούν τα γεγονότα από εμάς, από πρώτο χέρι!

Ο ιερέας του χωριού

Εγώ επήγαινα, τακτικά, στην Εκκλησία (όπως και στο χωριό μου, γιατί και ο πατέρας μου έλεγε ότι πρέπει να γίνω παπάς) που λειτουργούσε κάθε απόγευμα. Μου έκανε εντύπωση η απόλυτη ησυχία και ευλάβεια που επικρατούσε εκεί, με τους

εκκλησιαζομένους καθισμένους σε ειδικά έδρανα να διαβάζουν κάποιο βιβλίο, τα αγάλματα των Αγίων, του Χριστού και της Παναγίας κλπ και ο ιερέας να λειτουργεί, κατά το δικό του τρόπο, των Καθολικών.

Φαίνεται ότι ο ιερέας αυτός με εντόπισε και, ύστερα από κάποιες ημέρες παρουσίας μου στην Εκκλησία, με πλησίασε κάποιος και με ωδήγησε στο Ιερό, ενώπιον του ιερέα, όταν είχε τελεώσει η λειτουργία. Ο ιερέας, ένας Άγιος πράγματι ιερέας, νέος και πολύ μορφωμένος, με καλοσύνη περισσή, μου έκανε διάφορες ερωτήσεις, πώς ονομάζομαι, πού μένω κλπ. Τελικά μου πρότεινε, αν θέλω, να με πάρει μαζί του, μετά το τέλος της λειτουργίας, στο σπίτι του, κάποια ημέρα, για να με φιλοξενήσει. Δεν έφερα αντίρρηση. Ύστερα από 7-8 ημέρες με ειδοποίησε, με τον ίδιο κύριο, που πρέπει να είχε θέση στην εκκλησία κάτι σαν του δικού μας νεωκόρου, ότι την άλλη ημέρα θα πάω στο σπίτι του ιερέα, όπως και έγινε.

Βρέθηκα σε ένα χώρο που επικρατούσε η απόλυτη τάξη, η καθαριότητα, η Αγιοσύνη. Ζούσε με τις τρεις ή τέσσερις αδελφές του, από 20 έως 35 ετών, δεν μπορώ να προσδιορίσω ακριβώς. Εκεί μέσα τα πάντα λειτουργούσαν κατά τρόπο τέλειο. Δε βρίσκω λέξεις να περιγράψω τη συμπεριφορά μεταξύ τους και προς εμένα. Το τραπέζι θαυμάσιο και η συζήτηση, βέβαια, γύρω από εμένα. Ένοιωθα να διακατέχονται από αγάπη και θαυμασμό για το άτομό μου και για τους δικούς μου. Δεν έγινε καμιά κουβέντα για τον πόλεμο, για την αντιπαλότητα μεταξύ των δύο Κρατών.

Μετά το τέλος του φαγητού, ώρα 10 το βράδυ, περίπου, μία κυρία, ίσως η πιό μεγάλη, με ωδήγησε στο λουτρό, εγώ για πρώτη φορά έβλεπα λουτρό, και με παρακάλεσε να κάνω μπάνιο. Πρώτη φορά που έκανα το μπάνιο μου σε μπανιέρα. Μου υπέδειξε τα ρούχα που έπρεπε να φορέσω, μετά το μπάνιο, που ήταν όλα καινούργια και στα μέτρα μου, εσώρουχα, πουκάμισο, παντελόνι, γιλέκο, σακκάκι, κάλτσες και παπούτσια. Έτσι εξηγείται και το γιατί, από την ημέρα που με κάλεσε στο Ιερό, πέρασε μία εβδομάδα και πλέον μέχρι την ημέρα της επισκέψεώς μου στο σπίτι. Έπρεπε να μου ετοιμάσουν τα ρούχα. Όταν βγήκα από το λουτρό, μου χτένισαν τα μαλλιά, μου τακτοποίησαν τα ρούχα, που δεν τα είχα φορέσει σωστά, μου φόρεσαν και γραβάτα! Τους

ευχαρίστησα, τους είπα "καλή νύχτα" και φεύγοντας, μου έδωσαν και ένα δέμα, λέγοντάς μου, να το δώσω στη μάννα μου.

Όταν έφθασα στο ...σπίτι μου, οι δικοί μου και οι άλλοι, με κοίταζαν κατάπληκτοι και περίεργα. Στην αρχή δε μ' εγνώρισαν. Ήμουν ένα "αντράκι" άψογα ντυμένο. Και το φινάλε: Στο δέμα, που μου έδωσαν για τη μάννα, υπήρχαν τα παλιά μου ρούχα και 3-4 σαπούνια μπουγάδας μεγάλου μεγέθους! Υπάρχουν λέξεις για περιγραφή της καλοσύνης αυτών των ανθρώπων;

Είχα την τύχη να γνωρίσω, στα πρώτα βήματα της ζωής μου, την Αγιοσύνη, τους τέλειους Ανθρώπους, με την απέραντη καλοσύνη.

Παιγνίδια στο δρόμο

Με τα παιδιά του χωριού, της ηλικίας μας, παίζαμε μαζί, χωρίς καμία διάκριση, ως ίσος προς ίσον! Μάλιστα η διάκριση υπήρχε στο ότι, μεταξύ των παιδιών του χωριού, υπήρχε ανταγωνισμός ποιός θα έχει στην ομάδα του εμάς, Αχιλλέα και Κώστα. Μία ημέρα παίζαμε στο πεζοδρόμιο δύο αντίπαλες ομάδες όπου στη μιά μετείχαμε και εμείς. Το παιχνίδι είχε ανάψει, ο ανταγωνισμός σκληρός και το πολυάριθμο "θεωρείο", που το αποτελούσαν, κατά το πλείστον, κορίτσια, καταχειροκροτούσε κάθε επιτυχία της ομάδας μας. Σημειώνω, με την ευκαιρία, ότι στο χωριό, την εποχή εκείνη, δεν υπήρχαν αγόρια άνω των 18 ετών, προφανώς ήταν στρατευμένα. Τελικά το χειροκρότημα της ομάδας μας, που νίκησε, ήταν ατελείωτο. Σε κάποια γωνιά των θεατών ήταν και 2-3 δεσποινίδες, γύρω στα 20, που παρέμεναν αδιάφορες. Η μία μας εκάλεσε να πλησιάσωμε και μας έκανε την ερώτηση: Στην πατρίδα σας τί κάνετε; (ποιά ήταν η ασχολία σας;). Απαντήσαμε ότι πηγαίναμε στο σχολείο. Η άλλη, πύο αυστηρή, απάντησε: No ciocare pecura (όχι, βοσκούσατε πρόβατα!). Εμείς ούτε λίγο, ούτε πολύ, της απαντήσαμε ότι λέει βλακείες. Είχαμε και θράσος!

Κάτω από την αθώα ερώτηση της δεσποινίδας κρύβεται μία ολόκληρη ιστορία. Είναι γνωστό ότι ο Μουσολίνι, όταν εξήγγειλε,

στον Ιταλικό λαό, την απόφαση για την επίθεση κατά της Ελλάδος, τον εβεβαίωνε ότι η εισβολή θα είναι εύκολη, σχεδόν αναίμακτη και διαρκείας μιάς εβδομάδος και καφέ στο ..Σύνταγμα! Όταν όμως, ύστερα από δύο μήνες, δεν υπήρξε το αποτέλεσμα αυτό, κυκλοφορούσαν, στη χώρα, ανησυχητικά σχόλια και ερωτηματικά. Οι αρμόδιοι στρατιωτικοί απαντούσαν ότι η καθυστέρηση της εξελίξεως της επίθεσης οφείλεται στο ότι ο Ιταλικός στρατός αντιμετωπίζει ορεισίβιους ποιμένες εξωπλισμένους, που προβάλλουν αντίσταση σε δύσβατα βουνά κλπ. Έτσι το κοριτσάκι πίστευε ότι εμείς είμαστε παιδιά ποιμένων και συνεπώς ciocare pecura στη χώρα μας...

Ο μικρός φίλος μου

Αλλά υπήρχαν και οι στενοί φίλοι. Εδώ αναφέρω τους δικούς μου φίλους. Για φίλους του Κώστα δεν γνωρίζω. Είχα στενή φιλία με ένα αγόρι συνομήλικό μου, το όνομά του Μπρούνο Νταλεσάντρο. Έμενε σε ένα δρόμο, και αυτός, που άρχιζε από την πλατεία. Έβλεπα μόνο τη μάννα του, μάλλον μαυροφορεμένη. Δεν εγνώρισα άλλο μέλος της οικογενείας του. Στο ισόγειο διατηρούσαν ένα κατάστημα ξηρών καρπών, ίσως και μανάβικο.

Κάθε φορά που πηγαίναμε στο κατάστημα, γυρίζοντας από το παιχνίδι, η μάννα του μας έδινε να φάμε ξηρούς καρπούς που τους ονόμαζαν Λούπινα. Ήταν κάτι σαν φιστίκια, άσπρα όμως και πολύ νόστιμα. Αλλά και κάθε μέρα, σχεδόν, το απόγευμα η μάννα του μας ετοίμαζε "κολατσιό" που ήταν μιά μεγάλη φέτα ψωμί, επάνω έρριχνε λάδι (λάδι αρίστης ποιότητας εκεί), κόκκινο πιπέρι και ψιλό αλάτι. Δεν γνωρίζω τι ιδιαίτερο με συνέδεε με αυτό το παιδί, που ακόμα και σήμερα, ύστερα από 60 χρόνια, πολύ θα ήθελα να τον ιδώ. Εύχομαι να ζει και να είναι ευτυχισμένος.

Ο μεγάλος φίλος μου

Κάθε βράδυ που γυρίζαμε στο "σπιτικό" μας, ύστερα από το ολόήμερο παιγνίδι, πηγαίναμε στο ισόγειο, όπου το εστιατόριο-καφενείο κλπ. Εκεί ήταν οι δικοί μας (οι γυναίκες), οι νοικοκυραίοι και οι πελάτες του καταστήματος. Ένας κύριος που κάθε βράδυ, σχεδόν, βρισκόταν εκεί και απολάμβανε το κρασάκι του και τους πικάντικους μεζέδες, μόνος του, όταν με έβλεπε με καλούσε στο τραπέζι του, με κερνούσε ό,τι ήθελα, μεζέ, φαγητό και κουβεντάζαμε. Αυτός διατηρούσε μανάβικο ή μάλλον αποθήκη φρούτων και λαχανικών στο χωριό. Ήταν μόνος του. Είχε "Σούστα", δηλαδή άλογο που έσερνε μιά καρότσα με την οποία έφερε στο χωριό τα είδη μαναβικής από ένα παραλιακό χωριό που το ονόμαζε "Βάστο". Με παρακαλούσε να πηγαίνω μαζί του σ' αυτά τα ταξίδια, αλλ' εγώ απέφευγα γιατί δεν μπορούσα να χάσω τη συνέχεια των παιγνιδιών στο Κασαλμπολντίνο. Τελικά αποφάσισα, μιά φορά και τον ακολούθησα στο ταξίδι. Ξεκινήσαμε γύρω στις 3 μετά τα μεσάνυχτα, νύχτα. Το άλογο έσερνε την καρότσα. Εμείς μπροστά στην καρότσα, που είχε δύο θέσεις, με αναπαυτικά καθίσματα.

Ο "καροτσέρης" κρατούσε τα "γκέμια", το άλογο πότε-πότε φτερνίζόταν, φρού- φρού, τάκα-τάκα τα πεταλάκια του αλόγου, πότε-πότε ένα όου-έεε, όου-έεε του καροτσέρη, δίπλα μου, τράκα-τρούκα οι ρόδες στο δρόμο, ο έναστρος ουρανός από πάνω μας. Όλα αυτά συνέθεταν μιά μαγεία μέσα στη νύχτα.

Φθάσαμε στον προορισμό μας, το απόγευμα, κάπου 14 ώρες ταξίδι, στο παραλιακό χωριό "Βάστο", στα παράλια της Αδριατικής. Σταμάτησε το άλογο σε κάποια θέση, το ετακτοποίησε και, με τα πόδια, πήγαμε σε ένα σπίτι. Εκεί βρήκαμε 2-3 γυναίκες και 4-5 μικρά παιδιά. Γινότανε φασαρία, τα παιδιά φώναζαν και έκλαιγαν και οι γυναίκες φώναζαν και αυτές για να μη κλαίνε τα παιδιά.

Ευτυχώς όμως, όλο αυτό το "νταβαντούρι" γινόταν στον επάνω όροφο, όπου οδηγούσε μιά σκάλα, από το ισόγειο, που έμεινα εγώ. Ένα κρεβάτι στοιχειώδες και ένα κάθισμα ήταν ο δικός μου χώρος στο ισόγειο. Ο φίλος μου έφυγε αμέσως,

προφανώς για να τακτοποιήσει τις δουλειές του. Εμένα μου είπε να μείνω εκεί, στο ισόγειο.

Από όλο τον κόσμο της φασαρίας του πρώτου ορόφου, εγώ είδα μόνο μία ηλικιωμένη γυναίκα, που απλώς έριξε μία λοξή ματιά και σ' εμένα, χωρίς καμιά κουβέντα. Έμεινα με την εντύπωση ότι δεν άρεσε στο γυναικόκοσμο του σπιτιού, που, ο "αφέντης" τους, έφερε και επισκέπτη....

Κάθισα εκεί στο κρεβάτι, μισή έως μία ώρα, ένοιωσα πολύ άσχημα με τις φωνές, φασαρίες, τα γκάπα-γκούπα και τα κλάματα των παιδιών του πρώτου ορόφου και τα ανεβοκατεβάσματα της ηλικιωμένης γυναίκας, από τον πρώτο όροφο στο ισόγειο, να ρίχνει και σ' εμένα λοξές ματιές χωρίς να μου πει ούτε μία κουβέντα και βγήκα έξω, για να γνωρίσω την πόλη.

Το "Βάστο" είναι ένα γραφικό χωριό- κωμόπολη, παραλιακό, αλλά δεν είδα πολλά πράγματα, δεν απομακρύνθηκα, φοβούμενος μη χαθώ.

Αργά το βράδυ γύρισε και ο φίλος μου - λυπούμαι που δεν θυμούμαι το όνομά του - ανέβηκε επάνω στον όροφο, ένα ψιλοκαυγαδάκι με τις γυναίκες, κατέβηκε, με πήρε και πήγαμε κάπου για φαγητό, χωρίς να μου πει τίποτε για το τί σχέση είχε αυτός με αυτό το σπίτι και τον κόσμο του. Ούτε εγώ ρώτησα, ποτέ, γι' αυτό το ζήτημα.

Το πρωϊ, νύχτα ακόμα, με ξύπνησε, τρόπος του λέγειν, γιατί εγώ δεν κοιμήθηκα, σχεδόν, καθόλου, γιατί, ακόμα και τη νύχτα, σε μικρά διαστήματα ακούγονταν φωνές παιδιών και οι φωνές της κυρίας για να μη φωνάζουν τα παιδιά!

Φύγαμε, από το σπίτι, αμέσως, με τα πόδια. Ήταν ένα γλυκό πρωΐνό με κατακάθαρο ουρανό και με μία ευχάριστη ψυχρούλα. Μου είπε να μείνω σ' ένα σημείο μέχρι να γυρίσει. Στο διάστημα της αναμονής είδα έναν ποδηλάτη να περνάει, από μπροστά μου, πάνω σ' ένα ολοκαίνουργιο ποδήλατο (πρώτη φορά έβλεπα ποδήλατο), με το φως αναμμένο, πράγμα που με κατέπληξε.

Σε μισή ώρα, περίπου, έφθασε και ο φίλος μου, με τη σούστα φορτωμένη. Ανέβηκα και εγώ και ξεκινήσαμε για το δρόμο της επιστροφής. Ήτανε χαράματα. Αλλά εγώ, κατάκοπος, νυσταγμένος και κάπως στεναχωρημένος, από το εκεί

περιβάλλον, αποκοιμήθηκα μέχρι που φθάσαμε στο Κασαλμπολντίνο, γύρω στις 6 το απόγευμα.

Ιατροφαρμακευτική περιθάλψη-Χρήσιμη συνταγή

Μιά μέρα έφυγα από το σπίτι το πρωί με κάτι μικρά, κόκκινα σπυριά στα πόδια μου, κατά συστάδες, που συνεχώς τα έξινα. Στο παιγνίδι, που είχαμε "στήσει" σε κάποιο δρόμο, εγώ έξινα τα σπυριά μου, πράγμα που πρόσεξε μία δεσποινίδα, από το "κοινό" που παρακολουθούσε το παιγνίδι. Όταν τελειώσαμε, με πλησίασε, κοίταξε τα σπυριά και μου είπε να την ακολουθήσω κρατώντας με από το χέρι. Φθάσαμε στο σπίτι της, που ήταν λίγο πιο πέρα. Δεν ήταν κανείς εκεί. Ένα σπίτι κατακάθαρο, όμορφα τακτοποιημένο. Με έβαλε να καθίσω σ' ένα ντιβάνι, πήρε βαμβάκι και κάποιο υγρό και μου καθάρισε τα σπυριά. Κατόπιν τοποθέτησε στο τραπέζι ένα πιάτο. Με ένα κομμάτι εφημερίδα κατασκεύασε ένα χωνί, έκοψε, με το ψαλίδι το άνοιγμα του χωνιού, ώστε να είναι ο κύκλος συμμετρικός και το τοποθέτησε ανάποδα, με το άνοιγμα στο πιάτο. Με ένα σπέρτο άναψε την κορυφή του χωνιού, τη μύτη, και η φωτιά καίγοντας το χαρτί, προχωρούσε προς τα κάτω, στο πιάτο. Ένα - δυό δάκτυλα πριν καεί όλο το χαρτί, με το χέρι της, πέταξε έξω από το πιάτο το καμμένο χωνί. Στο πιάτο είχε δημιουργηθεί ένα στρώμα από κίτρινη αλοιφή. Με το δάκτυλό της έπαιρνε από το πιάτο την αλοιφή και την τοποθετούσε επάνω στα σπυριά μου. Τέλος μου χτένισε τα μαλλιά, με χαϊδεψε στο μάγουλο και μου είπε να πάω στη μάννα μου και να μη πλύνω τα πόδια μου, εκείνη την ημέρα. Την άλλη ημέρα είχα απαλλαγεί από τα ενοχλητικά σπυριά!

Υπάρχουν λέξεις με τις οποίες μπορώ να περιγράψω το μεγαλείο της ψυχής αυτής της δεσποινίδος;

Η πτώση του αεροπλάνου

Κάποια μέρα, το ρυθμό της ειδυλλιακής μικρής μας πόλεως και την ηρεμία των κατοίκων της, αναστάτωσε η πτώση ενός αεροπλάνου έξω από την πόλη, στα χωράφια.

Πολύς κόσμος έτρεξε στο σημείο της πτώσεως, από περιέργεια και το γεγονός απετέλεσε το θέμα της ημέρας. Μεταξύ αυτών και όλο το "προσωπικό του σπιτιού" μας, εκτός από τον οικοδεσπότη Μάριο.

Όταν, το απόγευμα, επέστρεψε το "προσωπικό", δεν υπήρχε φαγητό για να φάνε και ο θαυμάσιος Μάριο είπε: " Καλά πήγατε στο αεροπλάνο αλλά, φαγητό δεν υπάρχει. Aereo buono, manziare niente.

Ο Μάριο ήταν ένας υπέροχος άνθρωπος (όπως και όλη η οικογένεια), άκακος, με χιούμορ και έβλεπε τη ζωή μόνο από την καλή πλευρά.

Το μίσος του πολεμιστή

Ένα βράδυ, γυρίζοντας από το ολόήμερο παιγνίδι, κατάκοποι, όταν μπήκαμε στο εστιατόριο βρήκαμε διαφορετική ατμόσφαιρα από τη συνηθισμένη. Ενώ τα άλλα βράδια, όταν μπαίναμε, όλοι μας μιλούσαν και ποιος να μας πρωτοπάρει κοντά του, να του διηγηθούμε τα κατορθώματά μας, της ημέρας, θαμώνες και δικοί μας, τούτη τη φορά τα πάντα ήταν ψυχρά και παγωμένα. Κανείς δεν μας μίλησε...

Όλοι με τα μούτρα κατεβασμένα. Οι μάννες μας με παγωμένο ύφος, μας λοξοκοίταζαν, σαν κάτι να ήθελαν να μας πούν. Τί είχε συμβεί;

Ήρθε ο Ουρλάντης! Ήρθε ο μεγάλος γυιός της οικοδέσποινας, από το Αλβανικό μέτωπο, τραυματισμένος!

Στο βάθος, κάποιοι, άγνωστοι, έως τώρα, σ' εμάς, κάθονταν σ' ένα τραπέζι και συζητούσαν χαμηλόφωνα και προσεκτικά. Ήταν ο Ουρλάντης, με την παρέα του, ο πολεμιστής αλλά τραυματίας...

Ακολούθησαν κάποια λεπτά αμηχανίας και κατόπιν έγινε η έκρηξη. Είπαν, φαίνεται, στον Ουρλάντη, ποιά παιδιά είμαστε εμείς. Αυτός γύρισε και μας κοίταξε μ' ένα βλέμμα βλοσυρό και, στη συνέχεια, έβγαλε, από το στόμα του, ένα άναρθρο ουρλιαχτό, έτοιμος να μας κατασπαράξει.

Αμέσως, σηκωθήκαμε όλοι, χωρίς να φάμε εκείνο το βράδυ, ανεβήκαμε επάνω και κλειδωθήκαμε στο δωμάτιό μας. Όλη τη νύχτα μείναμε άυπνοι γιατί σκεπτόμασταν, τί θα γίνει τώρα μ' αυτόν τον Ουρλάντη; Η άλλη ημέρα ξεκίνησε με το φόβο ότι ο Ουρλάντης ή θα μας σπάσει στο ξύλο, ή θα μας διώξει. Τίποτε όμως δεν έγινε από αυτά.

Βγαίνοντας έξω, κάπως αργά, από το φόβο μας, είδαμε τον Ουρλάντη να συζητάει με κάποιους άνδρες. Μεταξύ αυτών πρέπει να ήτανε και ο άνθρωπός μας, αυτός που μας παρακολουθούσε, εκ του μακρόθεν και επενέβαινε όταν ήταν ανάγκη, όπως και στην παρούσα περίπτωση.

Έκτοτε δεν μας φέρθηκε άσχημα ο Ουρλάντης. Εμείς βέβαια, για κάθε ενδεχόμενο δεν τον πλησιάζαμε και η ζωή μας άρχισε να κυλάει όπως και πρώτα, με μιά μικρή όμως διαφορά. Μέχρι τώρα ξυπνούσαμε το πρωϊ, όποτε μας έκανε κέφι. Τώρα όμως είχαμε εγερτήριο και ξυπνούσαμε υποχρεωτικά πρωϊ, γύρω στις 7 η ώρα. Και το εγερτήριο, ο Ουρλάντης! Κάθε πρωϊ, την ίδια ώρα, (τον βλέπαμε από την κλειδαρότρυπα), ντυμένος τη μεγάλη στρατιωτική του στολή, έβγαινε από το δωμάτιό του, στο διάδρομο και, κούτσα-κούτσα, έφθανε σε ένα "κάδρο", που ήταν κρεμασμένο στον τοίχο, με τη φωτογραφία του Ντούτσε και, σε στάση προσοχής, χαιρετώντας, τραγουδούσε, μεγαλόφωνα, τον ύμνο του Μουσολίνι.

Εμείς καταλαβαίναμε μόνο το ρεφρέν που ήτανε: Ντούτσε ε Ντούτσε, κοιτάζοντας, πάντα, από την κλειδαρότρυπα.

Ο Ουρλάντης, βέβαια, ήταν αγανακτισμένος, με το δίκιο του, γιατί έχασε το πόδι του. Αλλά και εμείς είχαμε το δίκιο μας. Γιατί να αφήσωμε τα σπίτια μας, τον τόπο μας, τους δικούς μας και να βρεθούμε στο Κασαμπολντίνο;

Το πρόβλημα όμως τακτοποιήθηκε, πάραυτα, κατά τρόπο άψογο, από τους υπεύθυνους της Ιταλικής Διοικήσεως, με

κάλεσμα στην τάξη, στρίμωγμα προφανώς, του πολεμιστή Ουρλάντη.

Το ξύπνημα για τον τόπο μας, για την πατρίδα μας

Ύστερα από τα συμβάντα με τον Ουρλάντη, άρχισε να αλλάζει η ψυχολογική μας κατάσταση. Είχαμε κουραστεί αφάνταστα, περιμένοντας το τέλος της ζωής μας, από στιγμή σε στιγμή, κατά το οδοιπορικό, από το χωριό μας μέχρι το Πρίντεζι, από 22 Νοεμβρίου 1940 μέχρι 2 Ιανουαρίου 1941. Όταν φθάσαμε στο Κασαμπολντίνο, με τη συμπαράσταση του λαού του χωριού, με το καλό φαγητό, καλή διαμονή στο δωμάτιό μας και, γενικά, στο σπίτι που μέναμε, εμείς τα παιδιά με τα παιγνίδια και τις γνωριμίες μας και οι άλλοι, δικοί μας, με τον τρόπο που περνούσανε τις ώρες τους εκεί, ξεχάσαμε τον πόλεμο, ξεχάσαμε το χωριό μας, ακόμα και την πατρίδα μας, για δύο τουλάχιστον μήνες, χρόνος που πρέπει να ήταν απαραίτητος, για να συνέλθουμε, από το σοκ του οδοιπορικού.

Η άφιξη όμως του Ουρλάντη τάρaxε τον ψυχικό και συναισθηματικό μας κόσμο και σιγά-σιγά αρχίσαμε να σκεπτόμαστε τον εαυτό μας (τί κάνωμε εμείς εδώ;), τους δικούς μας, τον τόπο μας, τα σπίτια μας, την Πατρίδα μας και τον πατέρα. Αλήθεια πού βρίσκεται ο πατέρας; Ο πατέρας προ της 28ης Οκτωβρίου 1940 υπηρετούσε, επίστρατος, με το βαθμό του λοχία, στο Τάγμα Δελβινακίου και ο λόχος του είχε έδρα στο δάσος της Μπούνας, στη θέση "Πόρος". Ερχόταν πότε-πότε στο σπίτι, στο χωριό και μας έφερνε και καμιά "κουραμάνα". Για τελευταία φορά τον είδαμε στο Γκουβέρι, στην πορεία του λόχου του προς Καλπάκι, στις 28 Οκτωβρίου 1940, φορτωμένο με τα όπλα, τα σακίδια και τα "φυσεκλίκια". Από τότε δεν είχαμε καμιά είδηση, για το πού βρίσκεται. Και το συναισθηματικό μας πρόβλημα μεγαλώνει, ο πόνος γίνεται αβάσταχτος. Γνωρίζαμε ότι πολεμάει στην πρώτη γραμμή, όπως όλοι οι χωριανοί μας. Ζεί όμως; Μήπως σκοτώθηκε; Θεέ μου....

Από τη στιγμή εκείνη έπαψαν τα παιγνίδια, οι βόλτες, οι γνωριμίες, κλειστήκαμε στον εαυτό μας και περιμέναμε. Περιμέναμε την εξέλιξη των γεγονότων. Έως πότε θα βρισκόμαστε σε τούτη την κατάσταση; Και οι εξελίξεις των γεγονότων άρχισαν. Κάποια ημέρα, γύρω στις 20 Μαρτίου 1941, μας ειδοποίησαν να ετοιμαστούμε, να ντυθούμε, για να πάμε κάπου. Σε λίγο έφθασε ο "άνθρωπός μας", ο υπεύθυνος για εμάς και μας ωδήγησε σ' ένα γραφείο, κάπου στην πλατεία, σε όροφο κτιρίου. Εκεί βρήκαμε έναν κύριο να κάθεται σ' ένα μεγάλο τραπέζι και, μπροστά του, υπήρχαν καθίσματα στα οποία μας "παρακάλεσε" να καθίσουμε.

Ο κύριος, που καθόταν στο τραπέζι, σε άπταιστα ελληνικά-πρέπει να ήταν έλληνας- μας έκανε γνωστό ότι "σε μικρό χρονικό διάστημα θα αναχωρήσουμε για την πατρίδα μας". Μόλις ακούσαμε να μας μιλάει ελληνικά, επίσημο πρόσωπο, μας έπιασαν τα κλάμματα, τα οποία έγιναν πió έντονα όταν ακούσαμε και για επιστροφή στην Πατρίδα. Στη συνέχεια μας είπε: Επειδή εκεί που θα πάτε, στην πατρίδα σας, γίνεται, ακόμη, πόλεμος και υπάρχει ενδεχόμενο να χάσετε τη ζωή σας, όσοι θέλουν μπορούν να παραμείνουν, μόνιμα, εδώ, στο Κασαλμπολντίνο, αφού υπογράψουν κάποια, σχετική, δήλωση. Η άρνηση όλων ήταν κατηγορηματική. Η μάνα όταν γυρίσαμε στο "σπίτι" είπε: θέλουν να μας κρατήσουν εδώ για να "πιάσουν" Ελληνικό "νταμάρι...."

Το οδοιπορικό της επιστροφής μας στην πατρίδα

Στις αρχές Απριλίου, περίπου, άρχισε η επιστροφή μας στην πατρίδα, κατά τον ίδιο τρόπο της αφίξεως στην Ιταλία. Όταν έμαθαν οι ιδιοκτήτες του σπιτιού ότι φεύγουμε, η στενοχώρια τους ήταν έκδηλη. Μας είχαν συνηθίσει τόσον καιρό μαζί και η απομάκρυνση, από κοντά τους, τους εδημιούργησε φαίνεται ψυχολογικό κενό. Η δεσποινιδούλα, 13-14 ετών, Λαουρέτα, έκλεγε απαρηγόρητη. Οι Ιταλοί είναι λαός πολύ συναισθηματικός, όπως και εμείς.

Χαράματα, νύχτα ακόμα, δύο αυτοκίνητα, μας περίμεναν στο πεζοδρόμιο. Ο άνθρωπός μας, μας ωδήγησε σ' αυτά και, ύστερα από διαδρομή πολλών ωρών, φθάσαμε στο σιδηροδρομικό σταθμό, κοντά στα παράλια της Αδριατικής. Δεν άργησε να φανεί και ο σιδηρόδρομος, στον οποίο και επιβιβαστήκαμε.

Μέσα στα βαγόνια συναντήσαμε και άλλους ομοίους μας. Το τραίνο εκινείτο προς βορράν και σε κάθε σταθμό, στην πορεία του, επιβιβάζονταν δικοί μας άνθρωποι, μέχρις ότου φθάσαμε στη Βενετία, όπου ο συρμός είχε υπερπληρωθεί από Έλληνες ομήρους. Σε κάποια βαγόνια υπήρχαν οι άνδρες πολίτες όμηροι και λίγοι στρατιώτες αιχμάλωτοι. Στη Βενετία είχε ολοκληρωθεί η συλλογή των ομήρων και αιχμαλώτων.

Φαίνεται λοιπόν, ότι η Ιταλική Διοίκηση είχε οργανώσει επακριβώς το σχέδιο διασποράς και εγκαταστάσεως κατά την άφιξη, και συλλογής κατά την επιστροφή: Διαλογή σε γυναικόπαιδα, άνδρες πολίτες και στρατιώτες, κατά την άφιξη, διασπορά σε όλη την Ιταλία, από το Πρίντεζι μέχρι τη Βενετία, κατά μικρές ομάδες- εμείς δέκα άτομα - σε κάθε σταθμό του τραίνου. Κατά την επιστροφή, συγκέντρωση των ομήρων και αιχμαλώτων στο τραίνο, το οποίο, από το Πρίντεζι σε κάθε σταθμό, παραλάμβανε τα άτομα που είχε αφήσει κατά την άφιξη, και μέχρι τη Βενετία είχε ολοκληρωθεί η συλλογή όλων.

Από πληροφορίες, από άλλους, όταν συγκεντρωθήκαμε, διασταύρωσα τα εξής: Ότι σε όλες τις ομάδες γυναικοπαίδων έγινε η πρόταση ότι, όσοι θέλουν, μπορούν να παραμείνουν μόνιμα στην Ιταλία, αφού συμπληρώσουν μιά δήλωση, όπως και στη δική μας περίπτωση, στο Κασαλμπολντίνο. Ότι τους άνδρες, τους είχαν και αυτούς διασκορπίσει σε μικρές ομάδες, αλλ' αυτούς τους είχαν υπό περιορισμό σε ωρισμένο χώρο. Δεν είχαν την ελευθερία κινήσεως στην πόλη, όπως εμείς τα γυναικόπαιδα.

Φθάσαμε λοιπόν στη Βενετία, νύχτα και μας ωδήγησαν σε ένα πολυτελέστατο ξενοδοχείο όπου και διανυκτερεύσαμε. Την άλλη ημέρα επιβιβαστήκαμε σε άλλο τραίνο, το τραίνο της επιστροφής πλέον, το οποίο έφθασε στην Τεργέστη. Εκεί μείναμε μέσα στο τραίνο κάποιες ημέρες, εβδομάδα, ίσως και παραπάνω, προφανώς για να ολοκληρωθούν οι σχετικές διατυπώσεις, ανταλλαγής μας, (σου δίνω, μου δίνεις).

Η διαμονή μας, μέρα και νύχτα, μέσα στα βαγόνια, με δυνατότητες κυκλοφορίας έξω από το τραίνο, σχεδόν, ανύπαρκτες, μας εδημιούργησε νευρικότητα και ανησυχία. Μία ή δύο φορές, το 24ωρο, το τραίνο εκινείτο και στην αρχή, νοιώσαμε ανακούφιση. Επί τέλους, φεύγουμε! Αλλά η διαδρομή ήταν πολύ μικρή, όσο το μήκος του συρμού. Προφανώς γινόταν καθάρισμα του χώρου κάτω στις σιδηροτροχιές. Τόσος κόσμος μέρα νύχτα σ' αυτό το τραίνο...και ήταν ακίνητο, κάτι έπρεπε να γίνει!

Όμως από απόψεως φαγητού κλπ χρεωδών δεν είχαμε πρόβλημα. Το τραίνο ήταν πολυτελέστατο, το φαγητό πλούσιο και επαρκές, μας το προσέφεραν σε πολυτελή συσκευασία, πιάτα, μαχαιροπίρουνα, πετσέτες κλπ, βεβαίως μιάς χρήσεως.

Επιτέλους κάποιο απόγευμα, θα ήταν 3-4 Απριλίου, το τραίνο ξεκίνησε, με κατεύθυνση προς Γιουγκοσλαβία. Σούρουπο φθάσαμε στη Λουμπλιάνα. Εκεί έγινε στάση, κάποιο χρονικό διάστημα. Βρισκόμασταν εκτός Ιταλίας πλέον, στη Γιουγκοσλαβία. Εκκυκλοφόρησε η είδηση ότι όλο το προσωπικό του συρμού, που μας συνόδευε, κλείστηκε σ' ένα βαγόνι. Δεν είχαμε πλέον επιτήρηση, σημάδι ότι βαίναμε, επί του ασφαλούς, προς την ελευθερία. Δεν έλειψαν και οι θερμόαιμοι, οι αιώνιοι Έλληνες. Από κάποιο βαγόνι ακούστηκαν ανδρικές φωνές απευθυνόμενες προς τον κόσμο, που κυκλοφορούσε στο σταθμό: Βίβα Γιουγκοσλάβια -Βίβα Γκρέτσια!!

Ύστερα από τη σύντομη στάση στη Λουμπλιάνα το τραίνο ξεκίνησε και εμείς όλο και συνειδητοποιούσαμε το γεγονός ότι δεν είναι όνειρο, δεν είναι στον κόσμο της φαντασίας η ελευθερία μας, ότι πηγαίναμε στην Πατρίδα μας, στα σπίτια μας. Κάποια στιγμή, νύχτα, μισοκοιμισμένοι, βρεθήκαμε στο σταθμό μιάς μεγάλης πόλεως. Είπαν ότι βρισκόμαστε στο Ζάγκρεμπ. Το τραίνο συνέχισε ολοταχώς την πορεία του και το μεσημέρι βρεθήκαμε στο σταθμό άλλης μεγάλης και ωραίας πόλεως, που μας είπαν ότι είναι το Βελιγράδι.

Ο συρμός, ο δικός μας, σταμάτησε δίπλα σε άλλο μεγάλο συρμό, που ήταν γεμάτος κόσμος. Το απέναντι, του δικού μας, βαγόνι, ήταν γεμάτο γυναικόπαιδα, περιποιημένα, καλοντυμένα, όχι σαν εμάς, που μιλούσαν Ελληνικά σαν να ήταν άνθρωποι από πολιτεία, όχι από χωριό, αλλά με ζωγραφισμένη την αγωνία στα

πρόσωπά τους, σε αντίθεση με τα δικά μας πρόσωπα που έλαμπαν από χαρά και ενθουσιασμό.

Σε "άπταιστα" Ελληνικά "οι απέναντι" διαμαρτύρονταν έντονα λέγοντας ότι τους είχανε κλεισμένους, μήνες στο Γουδί και τώρα τους ξεσπίτωσαν και τους στέλνουν, οι Έλληνες, στην Ιταλία και ρωτούσαν εμάς, στα ελληνικά, τι γίνεται στην Ιταλία, πώς είναι η ζωή, αν περάσαμε καλά και άλλα. Εμείς τους απαντούσαμε στα Ιταλικά, ανακατεμένα με κάποια ελληνικά! Περί τίνος επρόκειτο; Μας εξήγησαν κάποιοι, στο δικό μας τραίνο, ότι οι "απέναντι" είναι Ιταλοί διαμένοντες, οικογενειακώς, επί πολλά χρόνια στην Ελλάδα (Αθήνα). Με την κήρυξη του πολέμου τους συγκέντρωσαν στο Γουδί και τώρα γίνεται η ανταλλαγή μ' εμάς.

Εγώ δεν έχω ιδίαν αντίληψη αλλά διαδόθηκε ότι στο απέναντι τραίνο ήταν και πολλοί Ιταλοί στρατιώτες αιχμάλωτοι που και αυτοί ανταλλάχτηκαν μ' εμάς. Έτσι εξηγείται το γιατί οι Ιταλοί στρατιώτες, κατά την υποχώρηση, από το Ελληνικό έδαφος, καταδιωκόμενοι από τον Ελληνικό στρατό, έσυραν μαζί τους και εμάς τα γυναικόπαιδα των παραμεθορίων χωριών. Για να έχουν και αυτοί να αντιτάξουν αριθμό ομήρων, έναντι των πολυαρίθμων αιχμαλώτων που είχαν οι Έλληνες, στρατιωτών αιχμαλώτων και πολιτών Ιταλικής υπηκοότητας.

Η διαδικασία της ανταλλαγής διήρκεσε κάποιες ώρες, ή με άλλη έκφραση, το "παζάρι" διήρκεσε κάποιες ώρες και έγινε, εκεί στο Βελιγράδι, "είδος με είδος", δηλαδή "κεφάλια με κεφάλια", ανθρώπινα βέβαια! Τόσα κεφάλια σου δίνω, τόσα κεφάλια θέλω κι' εσύ να μου δώσεις! Τώρα, πού τα βρήκες εσύ τα κεφάλια και πού τα βρήκα εγώ, αυτό δεν το λογαριάζομε!!. Ο ξεπεσμός του Ανθρώπου σε όλο του το ...Μεγαλείο!

Έτσι εμείς κατεβήκαμε από το δικό μας, Ιταλικό, συρμό και επιβιβάστηκαμε στον απέναντι, Ελληνικό, συρμό. Το ίδιο έγινε και με τους "απέναντι", αυτοί, επιβιβάστηκαν στο δικό μας, Ιταλικό, συρμό.

Το τραίνο ξεκίνησε και έτρεχε με όση ταχύτητα μπορούσε. Μας είπαν ότι βρισκόμαστε σε "Ελληνικά χέρια". Χαρές, φωνές, φιλιά, αγκαλιές, ξεφάντωμα....

Όταν ηρεμήσαμε αρχίσαμε ο κάθε ένας με τον τρόπο του, να κάνουμε "αποτίμηση" των διαφορών, ως προς τη ζωή μας στον Ιταλικό με τη ζωή μας στον Ελληνικό συρμό. Ο δικός μας συρμός, όταν ελάτπωνε ταχύτητα, για να σταματήσει ή σε στροφές, "έσκουζε", έτριζαν οι τροχοί κατά τρόπο βασανιστικό για τα αυτιά μας, πράγμα που δεν γινόταν στα Ιταλικά τραίνα. Ο Ελληνικός συρμός είχε ξύλινα καθίσματα, άβολα και οι τουαλέτες όχι καθαρές, μύριζαν, ενώ τα Ιταλικά τραίνα ήταν πολυτελέστατα, με αναπαυτικά καθίσματα και οι τουαλέτες κατακάθαρες, μοσχοβολούσαν αρώματα.

Αργά το βράδυ, εμφανίστηκαν κάποιοι φορτωμένοι με τσουβάλια, που είχαν, μέσα, καρβέλια μαύρο ψωμί, από σιτάρι και κομμάτια σαλάμια. Μας έδωσαν στα χέρια τα καρβέλια ψωμί, που ήταν όμως πολύ νόστιμο αν και μαύρο και τα κομμάτια τα σαλάμια, για να φάμε, και τότε θυμηθήκαμε το φαγητό στα Ιταλικά τραίνα που μας το προσέφεραν σε πολυτελή συσκευασία, πιάτα, μαχαίροπίρουνα, χαρτοπετσέτες, ποικιλία φαγητών και απαραίτητως φρούτο ή γλυκό.

Το τραίνο, το δικό μας τραίνο, εκινείτο, μέσα στη νύχτα, με όση ταχύτητα μπορούσε, αγκομαχώντας σε κάποια σημεία ανηφορικού δρόμου και τρίζοντας οι τροχοί του σε στροφές και φρεναρίσματα και εμείς, μισοκοιμισμένοι, επάνω στα άβολα ξύλινα καθίσματα, νοιώθαμε ευτυχείς, νοιώθαμε τη ζεστασιά της πατρίδας να μας αγγίζει όλο και περισσότερο και αρχίζαμε να κάνουμε όνειρα για το μέλλον, το οποίο όμως, διαισθανόμασταν, ότι θα ήταν ζοφερό. Τί να γίνεται στο χωριό μας; Πού είναι οι άλλοι χωριανοί μας; Αφού, από το χωριό, φύγαμε όλοι, δεν είχε μείνει κανείς εκεί και τώρα οι περισσότεροι δεν είναι μαζί μας. Πού είναι; Ζούνε; Τους σκότωσαν; Και ο πατέρας; Πού βρίσκεται ο πατέρας; Αυτός πολεμούσε στην πρώτη γραμμή. Ζεί ή σκοτώθηκε; Θεέ μου!!

Με τέτοιες και παρόμοιες σκέψεις, στο μυαλό μας, μισοκοιμισμένοι, κάποια στιγμή, χαράματα, ακούσαμε ανδρικές φωνές από άλλα βαγόνια. Περάσαμε τη Γευγελή! Τώρα βρισκόμαστε σε Ελληνικό έδαφος!

Η είδηση αυτή μας ξύπνησε από το λήθαργο. Διώξαμε τις απαισιόδοξες σκέψεις, από το μυαλό μας, νοιώσαμε ενθουσιασμό,

πήραμε θάρρος και επικράτησε διαφορετική θεώρηση των πραγμάτων. Αφού βρισκόμαστε, πλέον στην πατρίδα μας όλα θα διορθωθούν και θα πορευτούν κατ' ευχήν. Υπεράνω όλων η πατρίδα! Ουδέν γλυκύτερον της πατρίδος! Τούτα τα περί πατρίδας, δεν τα αντιλαμβάνεται και, ίσως τα θεωρεί σχήμα λόγου, όποιος δε στερήθηκε, βιαίως, την πατρίδα του. Τους βεβαιώνω ότι η πατρίδα είναι το ουσιαστικότερο στοιχείο για την ομαλή και αξιοπρεπή ζωή του ανθρώπου και τη βεβαίωση αυτή παρέχω γιατί έζησα, στα τρυφερά παιδικά μου χρόνια, ωραίες ημέρες, εκτός της χώρας μου στο Κασαμπολντίνο. Όμως η ζωή μου, καίτοι ωραία εκεί, δεν είχε νόημα. Μου έλεπε η χώρα μου, η πατρίδα μου, ο τόπος μου, το χωριό μου Ποντικάτες.

Κατάκοποι, από την πολυήμερη ζωή μας, μέσα στο τραίνο, έχοντας όμως τη βεβαιότητα ότι βρισκόμαστε, πλέον, στην αγκαλιά της χώρας μας, σε χέρια δικών μας ανθρώπων, πέσαμε σε ύπνο βαθύ, μέχρι το μεσημέρι, προς το απόγευμα, της άλλης ημέρας, όταν μας είπαν ότι φθάσαμε στον Πειραιά και πρέπει να κατεβούμε από το τραίνο.

Πρέπει να ήταν 2-3 ημέρες προ της 8ης Απριλίου, κατά την οποία ο Γερμανικός στρατός, από τη Δοϊράνη, πέρασε τα ελληνικά σύνορα και κατέλαβε τη Θεσσαλονίκη. Δηλαδή χαράματα στις 6 Απριλίου 1941, το δικό μας τραίνο, πρέπει να εισήλθε στην Ελλάδα και στις 7 Απριλίου, το απόγευμα, φθάσαμε στον Πειραιά, που σημαίνει ότι εάν είχαμε, στη Γιουγκοσλαβία, καθυστέρηση 2-3 ημερών δε θα φθάναμε ποτέ στη χώρα μας. Θα χανόμασταν στην αχανή Γιουγκοσλαβία εξ αιτίας των μαχών που άρχισαν εκεί, μετά τις 8 Απριλίου, όταν κατέλαβε την περιοχή Δοϊράνης ο Γερμανικός στρατός.

Μετά την αποβίβαση, από το τραίνο, μας εγκατέστησαν σε παραλιακά ξενοδοχεία του Πειραιά. Απέναντι από το δικό μας ξενοδοχείο υπήρχε ένα τεράστιο πλοίο άσπρο-γκρί, παρδαλό. Ακούσαμε ότι το πλοίο αυτό ήταν τούρκικο.

Το μεσημέρι της επομένης ημέρας, εγκαταστάσεώς μας στο ξενοδοχείο του Πειραιά, ένας κύριος, άψογα ντυμένος, ζητούσε να βρεί την οικογένειά μας. Τη Θέκλη Βοζιάρη με τα παιδιά της. Ήταν ο θεός Ευθύμης, αδελφός της μάννας και μοναχογιός του Σπύρου Παππά. Έμαθε, φαίνεται, ότι οι όμηροι από την Ιταλία

έφθασαν στον Πειραιά και ήρθε να μας αναζητήσει. Προφανώς η σχετική είδηση μεταδόθηκε από το ραδιόφωνο. Σταθήκαμε τυχεροί γιατί, αμέσως, μας πήρε, από το ξενοδοχείο και μας πήγε στο σπίτι του στην πλατεία Υμηττού. Ένα θαυμάσιο σπίτι, διώροφο, κεραμοσκεπές που το ισόγειο επικοινωνούσε με τον πρώτο όροφο με εσωτερική ξύλινη σκάλα. Τώρα εκεί υψώνεται μιά άχαρη πολυκατοικία.

Έτσι εμείς γλυτώσαμε από τον πρώτο βομβαρδισμό του λιμανιού του Πειραιά που έγινε από τη Γερμανική αεροπορία τη νύχτα της επόμενης ημέρας, από της εγκαταστάσεώς μας στα ξενοδοχεία του Πειραιά. Ευτυχώς θύματα από τους άλλους ομήρους, που βρίσκονταν εκείνο το βράδυ στα παραλιακά ξενοδοχεία, δεν υπήρξαν. Υπήρξε όμως φόβος, τρόμος και αγωνία.

Το τεράστιο Τούρκικο πλοίο βυθίστηκε, όπως και πολλά άλλα πλοία και όλη η περιοχή του Πειραιά και της Αθήνας γέμισε από τούρκικα χαρτονομίσματα, τα οποία, εμείς τα παιδιά, μαζεύαμε και παίζαμε, παριστάνοντας τους πλούσιους, με τα άνευ αξίας χαρτονομίσματα αυτά.

Στο σπίτι του θείου Ευθύμη πρέπει να μείναμε γύρω στις 10 ημέρες. Στο διάστημα αυτό γνωρίσαμε και τις άλλες δύο αδελφές της μάννας που έμεναν εκεί κοντά στην πλατεία Υμηττού. Τη Μαρία σύζυγο Μάνθου Παπαδήμα και την Ευθαλία σύζυγο Αντ. Καραγιάννη. Εκεί περάσαμε πολύ ωραία. Είχαμε, στή διάθεσή μας, τρία σπίτια που επισκεπτόμασταν διαδοχικά και στα οποία βρίσκαμε θερμή υποδοχή, ζεστασιά και καλοσύνη, πολύ καλοσύνη. Γνωρίσαμε και τα παιδιά των οικογενειών αυτών, πρώτα εξαδέλφια μας, Θέκλη, Γαρυφαλιά, Αγαθούλα, Ελένη, Μέλπω, Βασίλη, Αγαθάγγελο, Νίκο, Δήμητρα.

Εν τω μεταξύ όμως το Ελληνικό Δημόσιο, παρά τις δυσκολίες, τότε, για τη χώρα, συνθήκες,- εισβολή των Γερμανικών στρατευμάτων στη Μακεδονία και προέλαση νότια - φρόντισε και μετέφερε τους ομήρους από τα ξενοδοχεία του Πειραιά σε ξενοδοχεία γύρω από το Μοναστηράκι, την οδό Αθηνάς και Πλατεία Κουμουνδούρου. Το δικό μας δωμάτιο ήταν στο Ξενοδοχείο "ΖΑΚΥΝΘΟΣ" αριθ. 62 της οδού Αθηνάς. Μου είπε η μάννα ότι πρέπει να μάθω, απ' έξω, τη διεύθυνση του

ξενοδοχείου για να τη λέω στους περαστικούς, αν χαθώ και δε γνωρίζω να επιστρέψω στο ξενοδοχείο, για να με βοηθήσουν να το βρώ. Εύστοχη σκέψη της μάννας, γιατί χάθηκα μιά φορά. Ψάχνοντας το ξενοδοχείο εβάρδιζα προς την αντίθετη κατεύθυνση και βρέθηκα στην Ομόνοια και εκεί, αναγκάστηκα να ζητήσω τη βοήθεια ενός ηλικιωμένου κυρίου ο οποίος με ωδήγησε στο ξενοδοχείο όπου, μετά την αναχώρησή του, "άστραψε" ένα χαστούκι στο μάγουλό μου από τη μάννα. Ένα χρήσιμο και σωτήριο χαστούκι!

Στην Πλατεία Κουμουνδούρου ήταν ο τόπος που συγκεντρωνόμασταν όλοι γιατί εκεί μας πρόσφεραν συσσίτιο και, με την ευκαιρία, συζητούσαμε και ανταλλάσαμε σκέψεις και πληροφορίες για την κατάστασή μας, τότε και με τι τρόπο θα πάμε στα χωριά μας κλπ. Εκεί, σ' ένα καφεενείο, ήταν εγκατεστημένος ένας φωνόγραφος, με μεγάλο χωνί, από τον οποίο ακούγαμε, για πρώτη φορά, τα τραγούδια της Βέμπο. Τα τραγούδια αυτά εμείς τα καταλαβαίναμε καλύτερα από τους Αθηναίους, τα νοιώθαμε μέσα στο "πετσι" μας, γιατί τα γεγονότα που "έβγαιναν" από τα τραγούδια αυτά, τα είχαμε ζήσει, τα είχαμε βιώσει. Ακούγοντας τα τραγούδια της Βέμπο νοιώθαμε πολύ υπερήφανοι και αναλογιζόμασταν τις μεγάλες στιγμές που ζήσαμε, συρόμενοι μεν από τους Ιταλούς στρατιώτες στην ομηρεία, έχοντας όμως τη βεβαιότητα ότι, οι "Δεσμώτες" μας πίσω καταδιώκονται και τιμωρούνται από τους φαντάρους μας, μεταξύ αυτών και από τους χωριανούς μας, που όλοι βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή του πολέμου, συνολικός αριθμός 40. Τα ονόματα των 40 πολεμιστών και λοιπές πληροφορίες, στις σελίδες 434 έως και 436 Α' τόμος του βιβλίου Π.Παλούκα: "ΠΟΝΤΙΚΑΤΕΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ ΓΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΜΑΣ", έκδοση Αδελφότητας Ποντοκατιωτών.

Η κατάσταση στην Αθήνα, τότε, ημέρα με την ημέρα χειροτέρευε, γιατί, εκτός από τις ειδήσεις περί καθόδου του Γερμανικού στρατού νότια, είχαμε, τη νύχτα και τους βομβαρδισμούς των γερμανικών αεροπλάνων. Οι σειρήνες άρχιζαν τα "ουρλιαχτά" ουάου, ουάου... κατά διακεκομμένο τρόπο, που εσήμανε "τρέξ'τε στα καταφύγια". Εμείς, όταν βρισκόμασταν στο ξενοδοχείο της οδού Αθηνάς, τρέχαμε να προφυλαχθούμε στις στοές του ηλ. σιδηροδρόμου, όταν

βρισκόμασταν στην πλατεία Υμηττού τρέχαμε σε υπόγειους χώρους που είχαν διαμορφωθεί, καταλλήλως, σε "καταφύγια". Τα καταφύγια και οι στοές του ηλ. σιδηροδρόμου γέμιζαν από κόσμο, με ζωγραφισμένο, στα πρόσωπά τους, τον τρόπο και την αγωνία. Εμείς οι "πιτσιρικάδες", τέως όμηροι, δεν φοβόμασταν, όπως ὁβρεγμένος δεν φοβάται τη βροχή και μάλλον το διασκεδάσαμε το πράγμα, βλέποντας όλο τον κόσμο να τρέχει, μέσα στη νύχτα, πανικόβλητος και πατείς με πατώ σε, να "στιβάζεται" στα καταφύγια, με φόβο και τρόπο στα πρόσωπά τους και τα αχ και βαχ, βόηθα Παναγιά μου, όταν άρχιζαν τ' αντιαεροπορικά και έπεφταν οι βόμβες που "κούφαιναν" τ' αυτιά μας. Για εμάς, αυτά ήταν ψιλιπράγματα για "χαβαλέ", κατά την έκφραση των σημερινών νέων. Όταν άδειαζαν τις βόμβες και έφευγαν τ_αεροπλάνα, το "ουρλιαχτό" των σειρήνων,κατά συνεχή τρόπο, ήταν ό,τι καλύτερο περίμεναν όλοι. Σήμαινε λήξη του συναγερμού και επιστροφή στο σπίτι για ...ύπνο!1

Ένα πρωϊ, είχε προηγηθεί τη νύχτα συναγερμός, βγαίνοντας από το σπίτι του θείου Ευθύμη, στην Πλατεία Υμηττού - εμείς είχαμε δυνατότητα επιλογής, μερικές ημέρες μέναμε στο ξενοδοχείο της οδού Αθηνάς και μερικές στα σπίτια των συγγενών μας - είδα τον κόσμο να κινείται περίεργα, με ερωτηματικά στα βλέμματα και με ύφος γεμάτο απορίες και προβληματισμούς. Πιο πέρα υψώνονταν καπνός, από το έδαφος και επλανάτο μιά περίεργη μυρουδιά. Κοντά στο σημείο του καπνού κυκλοφορούσαν πολλοί αστυνομικοί, απαγορεύοντας την προσέγγιση οποιουδήποτε, στο σημείο εκείνο. Τί είχε συμβεί; Πλησίασα με πολλή προσοχή, ένα νεαρό, γύρω στα 20, και τον ρώτησα . Με φόβο στο πρόσωπό του, μου απάντησε: Τη νύχτα ήρθαν να βομβαρδίσουν, Γερμανικά αεροπλάνα, το εργοστάσιο του Μαλτσινιώτη και, τα αντιαεροπορικά μας, έρριξαν ένα από αυτά, που τώρα καίγεται εκεί. Το σημερινό εργοστάσιο της ΠΥΡΚΑΛ ΑΕ, πιο πέρα από την Πλατεία Υμηττού, τότε ήτανε γνωστό ως εργοστάσιο του Μαλτσινιώτη.

Στις 27 Απριλίου 1941, κατά τις 10, περίπου, το πρωϊ, βρισκόμουν στην πλατεία Υμηττού, απ' όπου άκουσα την τελευταία ραδιοφωνική εκπομπή της ελεύθερης Ελλάδας. Ο εκφωνητής, με τη χαρακτηριστική κρουσάλλινη φωνή του, τούτη τη φορά ήταν

σαφής. Στην Ακρόπολη των Αθηνών κυματίζει η Γερμανική σημαία.....

Δεν μπορώ να περιγράψω τα αισθήματά μου και όλων των ομοίων μου, που επιστρέψαμε από την ομηρεία στην Ιταλία, ύστερα από τις διαδοχικές και αντιφατικές καταστάσεις στις οποίες βρεθήκαμε, μέσα σε ένα εξάμηνο, περίπου:

Εισβολή Ιταλών στη χώρα μας, κατοχή, θρίαμβος ελληνικών όπλων, εκδίωξη του εισβολέα από το Πάτριον έδαφος, σελίδες δόξης στα Αλβανικά βουνά, το δικό μας μαρτυρικό οδοιπορικό προς την ομηρεία, η ζωή στην ξένη χώρα, η επιστροφή στη χώρα μας....

Και τώρα; Τώρα η νικήτρια και δοξασμένη χώρα μας κάτω από τη "μπότα" άλλου ανελέητου εισβολέα; Τι θα γίνουμε εμείς τώρα; Τί άλλο μας περιμένει; Αφού το Ελληνικό Κράτος που, διά των αρμοδίων οργάνων της Δημοσίας Διοικήσεως, εφρόντιζε για εμάς - μεταφορά, από το Βελιγράδι, στην Αθήνα, στέγαση σε ξενοδοχεία, συσσίτιο κλπ- δεν υπάρχει πλέον, κατελύθη, ποιός τώρα θα φροντίσει για εμάς, τί θα απογίνουμε; Βρισκόμαστε, τώρα, στους δρόμους και στο έλεος της μοίρας μας.....

Δεν υπήρχε, πλέον, άλλη διέξοδος. Σε όλους επεκράτησε η μία και μοναδική σκέψη. Να πάμε στα χωριά μας. Ναι, αλλά πώς να πάμε, ποιά κατάσταση επικρατεί εκεί; Θα προλάβωμε να φθάσωμε ή θα σκοτωθούμε;

Εν τω μεταξύ, από ημέρα σε ημέρα, μετά την είσοδο των Γερμανών στην Αθήνα, 27 Απριλίου, η ζωή μας και η ζωή όλων των Αθηναίων, γινότανε όλο και πιο δύσκολη.

Τα αγαθά πρώτης ανάγκης λιγόστευαν, κυρίως τα είδη διατροφής και τα χρήματα έχαναν την αξία τους. Περίμενα ώρες πολλές στην "ουρά" εκεί στο φούρνο, κοντά στην Πλατεία Υμηπτού, για μιά "φραντζόλα" ψωμί! Η θεία Μαρία μ' έστελνε κι εμένα, στο φούρνο, να περιμένω στην "ουρά", με τους άλλους, μήπως με λυπηθεί ο φούρναρης, επειδή ήμουν μοκροσκοπικό και καχεκτικό παιδάκι και μου δώσει λίγο ψωμί. Κάποιες φορές μου έδωκε, τις περισσότερες όμως όχι.. Το φάσμα της πείνας είχε γίνει, πλέον, πραγματικότητα.

Οι συγγενείς δεν είχαν, τώρα, τη δυνατότητα να μας φιλοξενήσουν, γιατί δεν είχαν πιά τί να μας προσφέρουν, αφού

και οι ίδιοι πεινούσαν. Τα χρήματα που είχαν, κάθε μέρα που περνούσε, έχαναν την αξία τους και περιήλθαν και αυτοί, στην κατάσταση της ένδειας, όπως είμασταν εμείς.

Έπρεπε με κάθε τρόπο, να φύγωμε για το χωριό μας. Αρχίσαμε να νοσταλγούμε τη ζωή μας, στο χωριό, προ του πολέμου. Αναλογιζόμασταν τις "κατσίκες" και τις "προβατίνες" μας, από τις οποίες είχαμε το γάλα μας, τις κότες μας και τα αυγά που παίρναμε από τη "φωλιά", τα αρνάκια και τα κατσικάκια που "σφάζαμε" και είχαμε το "κρεατάκι" μας, τον κήπο μας, με όλα τα "ζαρζαβατικά" μας, τα φρούτα από τα δένδρα μας, τα χόρτα που "μαζεύαμε", από το "χασίλι", το ζεστό, άφθονο ψωμί, από σιτάρι, που έβγανε από το φούρνο η μάννα και μοσχοβολούσε όλη η γειτονιά! Όλα αυτά και άλλα αγαθά, που στην Αθήνα υπήρχαν, τώρα, μόνο στο χώρο της φαντασίας, στο χωριό μας θα τα είχαμε σε πλήρη επάρκεια. Τί καθόμαστε;

Εγώ για το πώς φθάσαμε στο χωριό, δεν ενθυμούμαι τίποτε, απολύτως τίποτε και δε μπορώ να δώσω εξήγηση. Ίσως από τη μεγάλη σύγχυση, το "ανανάμα-μπέρδεμα" των συναισθημάτων, λόγω της εναλλαγής των καταστάσεων μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, δεν άντεξε, άλλο, ο εσωτερικός μου κόσμος, είχα, φαίνεται, "αποκάμει" και έπεσα σε κενό μνήμης.

Από μαρτυρίες διαφόρων χωριανών μου, προκύπτει ότι η μετάβαση, στα χωριά μας, από τη Γερμανοκρατούμενη Αθήνα, δεν έγινε κατά οργανωμένο τρόπο. Έγινε μεμονωμένα. Κάθε οικογένεια, με τους στενούς συγγενείς ή φίλους ακολούθησε το δικό της τρόπο, και χρόνο μεταβάσεως, με δική της ευθύνη. Έτσι: Κατά τη μαρτυρία του μεγάλου αδελφού μου Γεωργίου, εμείς φύγαμε, γύρω στις 10 Μαΐου, κατά τρόπο μυθιστορηματικό. Με τραίνο μέχρι την Πάτρα, όχι όμως μέσα σε βαγόνι, αλλά επάνω στη σκεπή του βαγονιού. Από την Πάτρα, με ένα καϊκι, περάσαμε, απέναντι, στο Κρουονέρι. Από το Κρουονέρι, με τραίνο, φθάσαμε στο Αγρίνιο. Από το σταθμό του τραίνου, με τα πόδια, φθάσαμε στο δημόσιο δρόμο, προς Ιωάννινα. Από εκεί, με ένα Ιταλικό στρατιωτικό αυτοκίνητο, φθάσαμε στα Ιωάννινα όπου και διανυκτερεύσαμε, στο "Χάνι" του Κωτσολάμπρου - Θανόπουλου και την επομένη, με το αυτοκίνητο του συγχωριανού μας Γιάννη Ράφτη, φθάσαμε στην Πωγωνιανή και, με τα πόδια, στο χωριό.

Κατά τη μαρτυρία της Δωροθέας, θυγατέρας Δημητρίου Λύτη, η οικογένεια Δ. Λύτη (Δημ. Λύτης, σύζυγος Καλλιτρούπη, θυγατέρα Δωροθέα), η Βασιλική σύζυγος Θεοδώρου Λύτη με τη θυγατέρα Παγώνα, τότε νήπιο και ο Αθανάσιος Ζωΐδης, ο μυλωνάς στο μύλο του Δολού, για τούτο και ήταν γνωστός ως Νασιομυλωνάς, έφυγαν, από την Αθήνα, αργότερα, κατά το τέλος Μαΐου, με μισθωμένο φορτηγό αυτοκίνητο. Κάποια χιλιόμετρα προ της Αμφιλοχίας, 3-5 , το αυτοκίνητο ακινητοποιήθηκε, λόγω βλάβης και οι επιβάτες έμειναν στο δρόμο. Μη έχοντας άλλη επιλογή, με τα πόδια, ύστερα από ώρες, εφθασαν στην Αμφιλοχία. Και, πάλι, μη έχοντας άλλη επιλογή, κατέφυγαν σε Ιταλική στρατιωτική μονάδα, που είχε έδρα έξω από την πόλη.

Η μικρή, τότε, Δωροθέα (σήμερα σύζυγος Παναγιώτη Εξάρχου, από Περιστέρι Πωγωνίου), που ε γνώριζε τα Ιταλικά, στην καθομιλωμένη, όπως και όλα τα παιδιά όμηροι ηλικίας γύρω στα 10, απευθύνθηκε στον επικεφαλής αξιωματικό της μονάδος, ζήτησε βοήθεια, δηλαδή μέσο μεταβάσεως στα Ιωάννινα και διηγήθηκε την ιστορία της ομηρείας. Ο Ιταλός αξιωματικός έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον, για τους απρόσμενους επισκέπτες, ενθουσιάστηκε όταν, σε ερώτησή του, τον εβεβαίωσαν ότι πέρασαν πολύ καλά στην Ιταλία και ότι δεν έχουν κανένα παράπονο από τον Ιταλικό λαό, τους εφοδίασε με τρόφιμα, γαλέτες, κονσέρβες και τυρί κίτρινο, και ύστερα από δύο ώρες, περίπου, τους επιβίβασε σε ένα στρατιωτικό αυτοκίνητο που με ιταλούς στρατιώτες, θα επήγαινε στα Γιάννενα, αφού, προηγουμένως, έδωσε αυστηρές εντολές στους στρατιώτες να μη ενοχλήσουν τους πολίτες, αλλά να τους συμπεριφερθούν πολιτισμένα, όπως και έγινε.

Με το αυτοκίνητο αυτό εφθασαν στα Ιωάννινα, όπου και διανυκτέρευσαν, πού αλλού; στο "Χάνι" του Κωτσολάμπρου - Θανόπουλου. Εκεί, στο "Χάνι", υπήρχε, εκείνο το βράδυ, αριθμός Ιταλών στρατιωτών, 15-20, στους οποίους, η "διερμηνέας" μικρή Δωροθέα, διηγήθηκε την περίπτωσή της, ότι ερχόμαστε από την Ιταλία όπου εκεί είχαμε την ιδιότητα του ομήρου κλπ. Οι στρατιώτες αυτοί, με συγκίνηση πληροφορήθηκαν ότι, στη χώρα τους , οι όμηροι πέρασαν πολύ καλά, ενθουσιάστηκαν και πλήρωσαν, εκείνο το βράδυ, τα έξοδα του φαγητού όλων.

Από τα Ιωάννινα, με φορτηγό αυτοκίνητο, έφθασαν στην Πωγωνιανή στη θέση "Θεοτόκο" και, από εκεί, με τα πόδια, επι τέλους, στο χωριό.

Πρέπει εδώ να τονίσω τη συγκινητική συμπαράσταση της Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων προς όλους, τους τότε διερχόμενους από τα Ιωάννινα και κατευθυνόμενους στα χωριά τους, ομήρους. Σε όλους, ανεξαιρέτως, έδωσε ρούχα, λοιπά χρειώδη και ποσό χρημάτων. Σε πολλές περιπτώσεις εμεσολάβησε και για την εξεύρεση μέσου μεταφοράς τους και για την ασφαλή μετάβασή τους στα χωριά. Τότε Μητροπολίτης Ιωαννίνων ήταν ο Μέγας Πωγωνήσιος Ιεράρχης, αείμνηστος, ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΛΑΧΟΣ.

Δεν κρίνω σκόπιμο να παραθέσω άλλες μαρτυρίες γιατί όλες έχουν το ίδιο, περίπου, περιεχόμενο με μικροδιαφορές. Από τις παραπάνω και άλλες, μαρτυρίες, φαίνεται πως η μετάβαση, από τη Γερμανοκρατούμενη Αθήνα, στα χωριά τους, των εξ Ιταλίας ομήρων υπήρξε περιπετειώδης, βασανιστική και έγινε υπό ιδίαν ευθύνη, με διάφορα μεταφορικά μέσα και αρκετό ποδαρόδρομο. Ο Ιταλικός στρατός κατοχής προσέφερε την αμέριστη βοήθειά του στους κατατρεγμένους και βασανισμένους οδοιπόρους. Τελικά έφθασαν όλοι σώοι στα χωριά τους, χωρίς κανένα ατύχημα. Στο "Χάνι" Κωτσολάμπρου- Θανόπουλου, στα Γιάννενα, βρήκαν όλοι καταφύγιο.

Στο χωριό μας βρήκαμε ερείπια. Τα ζώα μας "αλώνιζαν" στην περιοχή, αδέσποτα. Πολλά σκοτώθηκαν από τα πυρά του πολέμου, άλλα σφάχτηκαν από τους στρατιώτες, όταν η υπηρεσία εφοδιασμού δεν τους εφοδίαζε με τρόφιμα εγκαίρως και άλλα, ίσως, φαγώθηκαν από τους λύκους.

Όταν φθάσαμε στο χωριό, βρήκαμε τον πατέρα. Είχαμε πληροφορηθεί για την παρουσία του στο χωριό. Καθάριζε το σπίτι από τις κοπριές των γιδοπροβάτων. Το σπίτι ήταν, όλο τον καιρό της απουσίας μας, ανοιχτό, γιατί δεν είχαμε προλάβει να το κλείσωμε, κατά την αναχώρηση, που ήταν απρόσμενη και αστραπιαία, και τα γιδοπρόβατα "έμπαιναν" στο ισόγειο, από τις σκάλες στον πρώτο και δεύτερο όροφο και, από εκεί, προτιμούσαν να βγαίνουν στα μπαλκόνια, απ' όπου απολάμβαναν την καταπληκτική θέα, δάσος Μπούνας, Κάμπος Ξηροβάλτου!

Η χαρά μας ήταν απερίγραπτη αφού βρήκαμε τον πατέρα. Αυτό μας έδωσε κουράγιο και, όλοι μαζί, πέραμε στη δουλειά, που ήταν βέβαια, δύσκολη, αλλά με προοπτική, το σπήσιμο του νοικοκυριού. Πράγματι το νοικοκυριό σπήθηκε, καθαρίσαμε και επισκευάσαμε, στοιχειωδώς, το σπίτι, μαζέψαμε τα ζώα μας που ήταν διασκορπισμένα εδώ και εκεί. Βρήκαμε περίπου τα μισά. Αρχίσαμε να καλλιεργούμε τον κήπο, τα δένδρα και τα χωράφια μας και η ζωή μας, δύσκολη μεν, άρχισε όμως να κυλάει χωρίς τον εφιάλη της πείνας, τον οποίο αντιμετώπιζαν, τότε, οι Αθηναίοι και οι κάτοικοι των μεγάλων πόλεων, κάτω από την σκληρή και ανελέητη Γερμανική κατοχή.

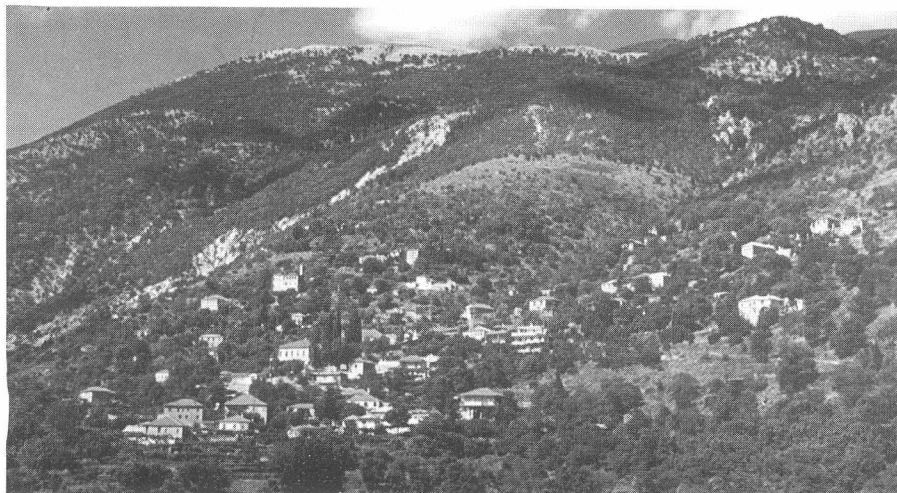
Και ενώ εμείς, οι βασανισμένοι και κατατρεγμένοι, από τη θύελλα του πολέμου, συνεχίσαμε, στο χωριό, τη ζωή μας, χωρίς τον εφιάλη της πείνας, στην Αθήνα, από ημέρα σε ημέρα, η ζωή χειροτέρευε, ιδίως μετά την είσοδο των χιλιάδων γερμανών στρατιωτών. Τα αγαθά πρώτης ανάγκης, για το ζείν (το ψωμί), εξαφανίστηκαν, τα άρπαξε ο ανελέητος κατακτητής, με συνέπεια, οι κάτοικοι των Αθηνών, που δεν είχαν κάποιο σπίτι σε κάποιο χωριό να καταφύγουν, άρχισαν να πεθαίνουν, κατά χιλιάδες, στα πεζοδρόμια από την πείνα. Ο Δήμος Αθηναίων, τότε, αναγκάστηκε να θέσει σε κυκλοφορία φορτηγά αυτοκίνητα και ..."κάρα" για τη συλλογή των νεκρών, από τα πεζοδρόμια και "πέταγμα-θάψιμο" των πτωμάτων στις χωματερές.

Το δράμα αυτό άγγιξε και την οικογένειά μας. Χάσαμε, τότε, το παλληκάρι μας, το Νίκο, το μοναχογυιό του Μάνθου Παπαδήμα και της θείας Μαρίας, αδελφής της μάνας μου, τον πρώτο μου εξάδελφο. Το πλήγμα για την οικογένειά μας, ήταν βαρύ. Ένα παλληκάρι πανέμορφο, 18 ετών, χάθηκε, τότε, από στερήσεις και ελλείψεις στοιχειωδών μέσων ιατροφαρμακευτικής περιθάλψεως, τα οποία είχαν εξαφανιστεί από τον άρπαγα κατακτητή.

Και εδώ δεν μπορώ να μη θυμηθώ τον ταλαίπωρο Ιταλό στρατιώτη (τον κατακτητή) που ήρθε στο χωριό και με απλωμένο το χέρι παρακαλούσε, εμάς τους "υπόδουλους", να του δώσουμε λίγο ψωμί (πόκο πάνε μπόντο Γκρέκο), αντί να "εισβάλει" στα σπίτια και να αφαιρέσει, με την απειλή του όπλου του, όσο ψωμί ήθελε. Κατακτητής δεν ήτανε και αυτός; Και μάλιστα στην πρώτη γραμμή! Ναι, αλλά πολιτισμένος.

Ήτανε κατακτητής ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

Επίσης δεν μπορώ να μη διατυπώσω εδώ, ένα συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω εκτιθέμενα:

Το χωριό Ποντικάτες σήμερα

Οχι αποξένωση από το χωριό.

Βέβαια, στη διάρκεια της ζωής του, παρίσταται ανάγκη, ο άνθρωπος, να ξενητευτεί, να ζήσει σε μεγάλες πόλεις, του εσωτερικού ή εξωτερικού, όπου εκεί, θα ευημερήσει, θα πλουτίσει, θα προοδεύσει. τακτική που αποτελεί, για τον τόπο μας, παράδοση αιώνων. Οι πατεράδες και παππούδες μας, όχι μόνο δεν εγκατέλειπαν το χωριό, αλλά με τον ιδρώτα τους εκεί στην ξενητεία, έχτιζαν τ' αρχοντικό τους στο χωριό τους και το διατηρούσαν ακμαίο. Είναι μέγα λάθος η εγκατάλειψη του πατρογονικού σπιτιού, γιατί η ζωή έχει "γυρίσματα" και μπορεί το "κράτημα" ή η στοιχειώδης συντήρηση του σπιτιού στο χωριό, να σώσει από δύσκολες καταστάσεις, πέραν της ψυχικής-ψυχολογικής ανατάσεως και υγείας που προσφέρει η επίσκεψη, τότε-τότε στο χωριό, στη ρίζα καταγωγής.

Επίλογος

Τελειώνοντας τούτη τη γραφή πιστεύω ότι κατάφερα να φέρω στην επιφάνεια (από τη σκοπιά μου) μια δραματική περιπέτεια για τούς κατοίκους των επιμεθορίων χωριών του Πωγωνίου, που είχαν την ατυχία να συρθούν, ως όμηροι, στην Ιταλία. Βέβαια τούτο έγινε ύστερα από 60 χρόνια και είναι φυσικό, σε κάποια σημεία, να έχει γίνει επικάλυψη ή στρέβλωση κάποιων γεγονότων. Πάντως η ουσία δεν αλλάζει. Ζήσαμε στιγμές ανθρώπινης αγριότητας και σε πολλές περιπτώσεις είχαμε φθάσει στα όρια της αντοχής μας. Όμως μας περίμεναν, στην πορεία και άλλα δύσκολα χρόνια, έως την απελευθέρωση της χώρας μας, από το Γερμανικό ζυγό, το έτος 1944 και άλλα πió δύσκολα χρόνια στη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου, μέχρι το έτος 1949, για τα οποία θα γίνει λόγος σε άλλη γραφή. Είναι η πικρή εμπειρία που γνώρισε η γενιά μας στην ηλικία που έπρεπε να κάνει όνειρα. Κι' όμως δεν χαθήκαμε, γιατί ποτέ δεν χάσαμε την ελπίδα.

Τα χρήματα που θα προκύψουν από τη
διάθεση του παρόντος, λογίζονται ως
έσοδα της Αδελφότητας Ποντικατιωτών
και θα διατίθενται, κατόπιν αποφάσεως
του Δ.Σ., για την κάλυψη αναγκών του
χωριού Ποντικάτες.

Αχιλλέας Βοζιάρης
Ευμένους 23
11632-ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 7513955

Το βιβλίο
" Ένα άλλο παιδί του '40 θυμάται
από την Ιταλοκρατούμενη πλευρά"
τυπώθηκε στις εγκαταστάσεις της
ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΚΑ' Φεβρουαρίου 3
Πέραμα Ιωαννίνων

ISBN: 960-91446-0-8